# АТАЙЫН БАЯНДАМА

ЖАРАНДАРДЫН
ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА
ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУГУ

# СПЕЦИАЛЬНЫЙ ДОКЛАД

ПРАВО ГРАЖДАН НА ЧИСТУЮ
ПИТЬЕВУЮ ВОДУ И САНИТАРИЮ

2017

УДК 347.21.3
ББК 67.99 (2) 3
Ж 34

Ж 34 «Жарандардын ичүүчү таза сууга жана санитарияга укугу. Атайын баяндама / Специальный доклад. Право граждан на чистую питьевую воду и санитарию»: Аппарата Омбудсмена в Кыргызской Республике - Б.: Сентябрь Медиа, 2018. - 60+4 б.

ISBN 978-9967-11-659-7

Институт Омбудсмена в Кыргызской Республике
Бишкек, 720040, ул. Тыныстанова, 120

Ж 1203020400-18
ISBN 978-9967-11-659-7

УДК 347.21.3
ББК 67.99 (2) 3

Бул атайын баяндама Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө (2002-жылы 31-июлда кабыл алынган, №136) мыйзамынын 11-беренесинин 7-пунктуна ылайык даярдалды.

Бул иш Америка Кошмо Штаттарынын элинин жардамы менен АКШнын эл аралык өнүктүрүү агенттигинин (USAID) колдоосу аркасында ишке ашты. Доклаттын мазмуну жана андагы көз-караштар АКШ өкмөтүнүн же USAIDдын расмий позициясын чагылдырбайт.

© Аппарат Омбудсмена в Кыргызской Республике

# МАЗМУНУ

§1. АЛГЫ СӨЗ...6

1.1 Проблеманын актуалдуулугу ... 6

1.2. Жарыкка чыккан материалдарга баян ... 7

1.3. Иликтөөнүн методологиясы ... 8

1.4. Эл аралык милдеттер... 8

1.5. Кыргыз Республикасын таза суу менен камсыздоо ... 9

§2. ТАЗА СУУ ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУКТУН АБАЛЫ........................................... 12

2.1 Аймактарды таза суу менен камсыздоо.. 15

2.2 Санитарияга укук...................................... 23

§4. ТАРИФ САЯСАТЫ.................................... 26

§4. ЖЫЙЫНТЫК............................................. 27

§5. СУНУШТАМАЛАР.................................... 28

КЫСКАРТУУЛАР ТИЗМЕСИ ........................ 29

ТҮЗҮҮЧҮЛӨР.........................................................30

Суу менен өмүр ажырымсыз түшүнүктөр, анткени, суу бар жерде жашоо бар. Адамзат суунун чектелгенин аңдап, ага айар мамиле жасашы ылаазым. Түпкүлүгү сууну эч нерсе менен алмаштырууга мүмкүн эмес, биздин жашообуз анын касиет, кутуна көз каранды. Акыр түбү антип келип суугa болгон шарт, мүмкүндүк адам укугунун өзөктүү түркүгү.

Кыргызстан - суу башында. Байыркы кыргыз тек жеринен «эл башы болгончо суу башы бол» дебеген. Кокту-колотту кытыгылай аккан дарыя-булактар ак кар, көк муздуу асман тиреген тоолордон башат алып, мамлекетибиздин күрөө тамырындай

кан жүгүртүп турган чагы. Суу менен бизге эле эмес, Борбор Азиянын миллиондогон элине жашоо берип келет. Турмушта ага карабай сууга жетпеген айылдар арбын. Атургай борбор калаа Бишкектин айланасындагы жаңы конуштардын тургундары деле таза сууга жетпей, зар боло жашап келишет.

Бул докладды демилгелеп, өкмөт башта ган тийиштүү мамлекеттик оргaндардын көңүлүн буралы деген максатта даярдадык. Айтыла келген маселе, максат – ошол дартка даба табылып, тийиштүү тараптар ыраатту иштеп, сууга бай мамлекеттин эли таза суу менен текши камсыз болсо деген тилек.

**Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) Оторбаев К.Т.**



# §1. АЛГЫ СӨЗ

## 1.1 ПРОБЛЕМАНЫН АКТУАЛДУУЛУГУ

Биздин мамлекеттин көпчүлүк айыл-кыш тактарына суу куурлары совет заманы маа лында төшөлгөн, эми алар керектен чыгып, тешилип, бузулуп жаткан чагы.

Бийликтер тарабынан элди таза суу менен камсыздоо боюнча бир катар аракеттер иштер жасалып жатат, атап айтканда, өкмөт Кыргыз Республикасын таза суу менен кам сыздоо боюнча 2016-жылга чейинки Стра тегияны карап, кабыл алды[2]. Ага карабай республикалык казынадан бул иштерге каражат жетиштүү каралбай келатат.

Айыл-кыштактардагы алигидей контраст ташпиштер социалдык-экономикалык өнүгүүгө кедерин тийгизип, чыңалуу менен келишпестиктердин очогуна айланып, акыры барып келип мамлекеттин

жалпы коопсуздугуна коркунуч туугузушу ыкты мал. Анткенинин себеби акыркы 25 жылда айтыла келген маселени чечүүдө чоң секирик жок, болсо да анын натыйжасы элге тегиз билине элек. Көп маселелер, атап айтканда, өзөктүү инфраструктура тегиз эле баардык жерде курулган жок, анын зарылдыгын Акыйкатчы Институту 2014-2015-жылдардагы докладдарында
жана бейөкмөт уюмдардын отчетторунда дайыма айтыла келген, массалык маалы мат каражаттарында унутулбай чагылды рылып келет.

Бул айтылган маселелердин чечилиши Экономикалык, социалдык жана мада ний укуктардын эл аралык пактысынын (ЭСМУЭП) талаптарын аткаруунун алка гында Кыргызстандын ар бир жаранынын укуктарын коргоодогу мамлекеттин өзүнө алган милдеттемелерин аткаруудагы зарыл иштердин бири[3].

2002-жылдын ноябрында Бириккен Улут тар Уюмунун Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча комитети жетиштүү көлөмдө таза суу менен кам сыздоо - аны тамак-ашынабы же турмуш тиричилигине пайдаланабы – айырмасы жок - ар бир адамдын жалпы өзөктүү адамзаттык укуктарынын бири экенди гин бекемдеген. Экономикалык, социал дык жана маданий укуктардын эл аралык пактысынын (ЭСМУЭП) 11-жана 12-бере нелерин турмушка ашыруу боюнча № 15 тескемеде Комитет «сууга болгон укук адамдын ар-намысын сактоодогу милдеттүү шарттардын бири болуп эсеп телет. Бул укук адамдын башка укуктарын турмушка ашыруудагы негизги бир шарт тын түпкүлүктүүсү болуп эсептелет», деп белгилеген.

1 Кыргыз Республикасынын Саламаттыкты сактоо министрлигинин ооруларды алдын алуу жана мамлекеттик санитардык-эпиде миологиялык көзөмөл департаментинин директору Т.Исаков менен интервьюдан.
Караңыз:
http://www.vesti.kg/index.php?option=com_k2&view=item&id=43139&Itemid=80#ixzz4p3Bo7P8V 2 Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 2016-жылдын 28-мартындагы №155 токтому.
3 БУУнун комитетинин жалпы тартиптеги эскертмеси – адам укуктары боюнча эл аралык келишимдерге ылайык бекитилген норма ларды юридикалык жактан чечмелөө.



Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы нын (Омбудсменинин) колуңуздагы бул доклады[4] аталган көйгөйлөрдү чечүүгө көмөк көрсөтүү максатында, ошондой эле, Кыргызстанды суу менен, санитария менен камсыздоо жаатындагы абалды карап жаткан мамлекеттик жана муниципалдык органдардын ишиндеги артыкчылыктуу багыттарды аныктоо үчүн даярдалды.

Докладда улуттук мыйзамдарга анализ, ошондой эле, иликтөөнүн, текшерүүлөрдүн жыйынтыктары камтылды.

## Доклад үч бөлүмдөн турат.

Биринчи бөлүмдө темага киришер маалы мат бар, ал маалыматтарды чогултуу маа лындагы методологияга баянды; суу менен камсыздоо абалына байланыштуу мате риалдарды; Кыргыз Республикасы БУУнун комитеттери, анын катарында БУУнун Адам укуктары боюнча Кеңешинин алка гында өзүнө алган милдеттемелерди жана сунуштамаларды аткаруу жана эл аралык стандарттарды сактоо иштерине анализ[5], ошондой эле, маселени чечүүдө эл аралык кеңеш-сунуштарды алуу маселелери кам тылды.

Экинчи бөлүмдө мамлекеттик органдар дан алынган маалыматтар, ошондой

эле, Акыйкатчы институтунун кызматкерлери нин иликтөөсү берилди. Ошондой эле, бул

кенемте-кемчи ликтерди ондоо-кошумчалоо пикирлери берилди.

## 1.2. ЖАРЫККА ЧЫККАН МАТЕРИАЛДАРГА БАЯН

бөлүмдө Кыргыз Республикасынын мый замдарында, нормативдик укуктук акты ларында адамдардын таза сууга болгон укугун сактоонун натыйжалуулугу каралды.

Жыйынтыктоодо суу менен, санитариялык камсыздоо стратегиясын иштеп чыгып, аны турмушка ашырууга ылайык келе турган сунуштамалар берилди. Ошондой эле, мыйзамдардагы айрым

Омбудсмен Институту жарыкка чыккан материалдарды аларды кайталап калбоо максатында, ошондой эле, Кыргыз Рес публикасында суу менен камсыздоону жакшыртуу стратегиясын иштеп чыгуу маалында керек болуучу проблемаларды аныктоо максатында таанышып чыкты.

Жалпы жонунан жарыкка чыккан материал дарды шарттуу түрдө мындай бөлсө болот:

4 Атайын доклад «Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени) жөнүндө» мыйзамдын 11-беренсинин 7-пунктуна ылайык даярдалды.

5 Бириккен улуттар уюмунун (БУУ) келишимдик органдары – БУУнун Комитеттери – Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын, Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пакттын, Эмгек мигранттарынын жана алар дын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укуктарын коргоо боюнча конвенциянын, Балдардын укуктарын коргоо жөнүндөгү конвенциянын жана башка эл аралык келишимдердин негизинде түзүлгөн.



- *Суу менен камсыздоодогу көйгөйлөр, көрүлүп жаткан чаралар, бейөкмөт уюмдарынын иштери тууралуу ММКдагы материалдар;*

- *Суу менен камсыздоо системасын жакшыртуу жана эл арасында өз ара жардам топторун түзүү жаатында бейөкмөт уюмдар тарабынан иште лип чыккан Стратегиялык пландар жана программлар.*

- *Жарандардын таза сууга болгон укук тары боюнча бейөкмөт уюмдар менен илимий институттардын макала лары жана мониторингдеринин жый ынтыктары;*

- *Башка проблемалар менен катар элге маанилүү делген маселелерди көтөргөн БУУга берилген альтерна тивдик докладдар.*

## 1.3. ИЛИКТӨӨНҮН МЕТОДОЛОГИЯСЫ

- *Омбудсмен Институтунун кызмат керлеринин аймактарды кыдыруу маалында эл менен сүйлөшүүлөрүнүн жыйынтыктары;*

- *Бишкек шаарынын жана өлкөнүн*

*башка аймактарынын тургундары менен, ошондой эле, суу менен кам сыздоо жаатында иштеп келаткан бейөкмөт уюмдар менен консульта цияларды өткөрүү маалында алынган маалыматтарды топтоп, анализдөө;*

• *Омбудсмен Институтунун кызмат керлеринин иш сапарлары маалындагы байкоолордун анализи.*

Ошондой эле экинчи баскычтагы маа лыматтар дагы топтолуп, анализденди,

6 Адам укуктары боюнча жалпы декларациянын 22-беренеси.

аларга – мамлекеттик мекемелердин, бейөкмөт уюмдардын мурда жарыяланган иликтөөлөрү жана отчеттору, ошондой эле, калкты таза суу, санитария менен камсыз доо максатында көрүлүп жаткан чаралар тууралуу Акыйкатчынын сураган маалы маттарына берилген жооптор кирет.

Бул иликтөөнүн алкагында тандалып алын ган анализдин рамкасы экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жаатын дагы эл аралык стандарттарга ылайыкташ тырылып, ар бир адамдын жеткиликтүү бакубат жашоосунун деңгээлиндеги түпкүлүктүү элементтерине

багытталды. Алардын аткарылышы болсо адам турму шунун базылык шарттары менен талапта рын камсыздоо менен бекемделген.

Мындан тышкары аталган укукту майнап туу коргоо предметинин көз карашы менен кабыл алынган мыйзамдар дыкат анализге алынды

## 1.4. ЭЛ АРАЛЫК МИЛДЕТТЕР

Экономикалык, социалдык жана мада ний укуктар жөнүндөгү эл аралык пактта сууга болгон укук тууралуу түз айтылган эмес. Ага карабай сууга болгон укук адам парасатын ар намыстуу кармоого болгон укуктун ажырагыс бөлүгү болуп эсептелип, саламаттык сактоого болгон укукка тарам
даш. 2002-жылы ноябрда БУУнун экономи калык, социалдык жана маданий укуктар



боюнча комитети «сууга болгон укук адам жашоосунун анын ар намыстуу парасатын сактап, турмуш өткөрүүсүнүн эң зарыл шарты. Бул укук адамдын башка укуктарын жүзөгө ашыруусунун ажырымсыз бөлүмү болуп эсептелет», деп билдирген эле.

Кыргызстан Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар боюнча эл аралык пактынын катышуучусу катары

ар бир адамдын жана анын үй-бүлөсүнүн өзүнө тамак-аш, кийим-кече жана турак-жайды камтыган жетишээрлик жашоо деңгээлине укуктуу. Ал укукту колдонуу менен жашоо шартын дайыма жакшыртып туруусу да зарыл (11-берене, 1-пункт).

«Озүнө катыйт» дегенде, демек, бул укукту андан ары кеңейтүүгө болот деген кеп. Сууга болгон укук парасаттуу жашоо деңгээлин камсыздоочу кепилдиктердин категориясына кирет, так айтканда, жашоо

шарттын негизин түзгөн базалардын бири болуп эсептелет. Суунун жана санитария нын коопсуз ресурстары адамдын жашоо сун камсыздап, ден соолугун калыбында кармап туруучу мааниге ээ; алар баардык адамдардын ар-намысы үчүн өзгөчө маа ниге ээ.

Кризис маалында түзүлгөн мындай жагдай дан чыгуу үчүн эл аралык коомчулук таза сууга жана санитарияга жетүү иши адам укуктарынын контекстинде каралышы керек экенин барган сайын андап сезүүдө. Мындай акы тууралуу атап айтканда, Балдардын укугу тууралуу конвенцияда, Алдарга карата кемсинтүүлөрдүн баардык формаларын жоюу тууралуу конвенцияда жана Инвалиддердин укуктары жөнүндө конвенцияда түз айтылган.

## 1.5. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТАЗА СУУ МЕНЕН КАМСЫЗДООНУН АБАЛЫ

Бул программа суверендүү Кыргызстан дын тарыхындагы калкты таза суу менен камсыз кылуу максатындагы алгачкы доку мент болуп калышы керек эле. Бирок ал өкмөттүн 2016-жылдын 17-февралында чыгарган №75 токтомуна ылайык жокко чыгарылып, өз күчүн жоготту. Андан кийин Кыргыз Республикасын калктуу пункта рын 2016-жылга чейин ичүүчү суу менен камсыздоону өнүктүрүү боюнча Стратегия иштелип чыккан, анын алкагындагы талап кылынган сумма - 24 млрд. 745 млн. 244 миң сом.

Айта кетүү керек – акыркы жылдарда эл аралык донорлор Кыргызстандагы таза суу системасын калыбына келтирип, оңдоп түзөө иштерине деп көптөгөн каражат тарды бөлүшкөн. Алсак, 2001-жылы «Таза суу» долбоору ишке кирген. Анын алка гында биринчи этап үчүн Азия өнүктүрүү банкы жана Дүйнөлүк банк 69,5 млн доллар бөлүп беришкен. Ал эми экинчи этабында 2009-2014-жылдары 21,5 млн. доллар каралды. Анын натыйжасында «Таза суу» долбоорунун алкагында 545 айыл дын эли таза суу менен камсыздалган[7]. 2001-2014-жылдары миллиондогон доллар акча бөлүнгөнүнө карабастан долбоордун алкагындагы айылдардын жарымында суу чыккан эмес.[8]

7 2018-жылдын 24-январында «өкмөттүк саат» маалында вице-премьер министр Д.Кенекеевдин Жогорку Кеңеште сүйлөгөн сөзүнөн.

8 Караңыз: https://rus.azattyk.org/a/28050430.html



Текшерүүлөр көргөзгөндөй тендер өткөрүү маалында жана курулуш иштери жүрүп жатканда акча актоо максатында корруп циялык схемалар колдонулганы белгилүү болду. Ошондон улам Азия өнүктүрүү банкы долбоордун алкагында андан ары каражат берүүгө каршы болуп, 30 млн. долларды бөлүүнү токтотуп койгон. Ал проблема алигүнчө чечилбеген бойдон калууда.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокура турасынын маалыматы боюнча, «Таза суу» долбоору башталгандан тартып прокура тура органдары тарабынан бир канча ирет текшерүүлөр болгон, анын натыйжасында 3 протест, 21 эскертүү (представление), ченемдик укуктук актыларды бузууну жоюу боюнча 10 мүнөздөмө (предписание), мый замды бузууга жол бербөө тууралуу 10

эскертме (предостережение) киргизилген. Ошондой эле, каражаттарды максатсыз пайдаланган фактылардын негизинде 26 кылмыш иши козголуп, анын 19у тергөөнүн жыйынтыктары менен сотко ашырылып, алардын негизинде судтялар тарабынан тиешелүү сот актылары чыккан.

Тергөө маалында кылмыш-жазык мыйзам дарына ылайык 4 кылмыш иши жабыл ган (анын экөө – реабилитацияланбаган негизде, дагы экөө – реабилитациялык негизде), токтотулганы – 2 (анын бири сот тарабынан, бирөө тергөө тарабынан), учурда бир кылмыш иши тергелип жатат. Кылмыш иштеринин алкагында мамле кетке келтирилген зыяндын өлчөмү – 6 372 251 сом, анын баары казынага кайтарыл ды.[9]

Мындан тышкары Эсептөө палатасы нын маалыматы боюнча[10], бюджеттик каражаттардын чоң көлөмү майнапсыз колдонулган, ошондон улам курулуп же оңдолуп, пайдаланууга берилген суу куур лары системасы иштен тез эле чыгат, анын аркасында болсо мамлекеттик ар кандай органдарга арызданган адамдардын саны көбөйүүдө.

9 Башкы прокуратуранын жообу, Чыгыш №11/1-3, 15.11.17. 10 Эсептөө палатасынын жообу, Чыгыш №01-15/1477, 09.11.17. 11 Эсептөө палатасынын маалыматы 09.11.17. Чыгыш №01-15/1477.

Маселен, Ош облусундагы Белькайрагач долбоорунун алкагында 13,1 млн сомдук жумуш аткарылмак, анын 11,5 млн сомун Азия өнүктүрүү банкы бөлгөн, бирок, ишти токтотуу тууралуу чечим кабыл алынган. Себеби суу куурларын тартууга элдин да үлүшү болушу керек эле (жалпы долбоор алкагында кабыл алынган чечим боюнча – жергиликтүү калк дагы долбоорго өз үлүшүн кошуусу каралган), 15% түзгөн 2,2 млн. сом эл тарабынан (суу пайдалануу чулардын айылдык коомдук бирикмеси) топтолгон эмес. Анын үстүнө суу куурунун бир бөлүгү геологиялык жана рельефтик ыңгайсыз оор жерлерден өтүп, күз-кыш мезгилинде тейлөөгө оорчулук жаратат.

Бул өңүттөн алганда аталган суу кууру толук курулган күндө да аны толук колдо нуу мүмкүнчүлүгү болбогондуктан андан ары да маселе чыга бермек. Мындан тышкары, башкы суу чогултуучу тосмолду куруучу жерди тандоодо дагы суунун жыл мезгилине карата тартылып, байып тур ганы жана дарыянын нугу дагы эске алын ган эмес. Ушундан улам суу тосмолун тоо бооруна беттетип, бийигирээк жерге куруу чечилген, бирок, ага дагы 2-3 млн. сом кошумча каражат керектелмек. Ушул факторлор эске алынгандан кийин бул суу куурун куруу токтотулуп, сууну Бел Кайрагачтын ичиндеги скважинадан алуу керектигине токтошкон.

Жогорудагы мисал көргөзгөндөй айрым долбоорлорду куруу иштери деталдуу плансыз, дыкат иликтөөсүз эле башталып кетип, анын аркасында 11,5 млн. доллар лык кредиттик каражаттар майнапсыз пай даланылган.[11]

Эсептөө палатасынын Акыйкатчы Инсти тутуна берген жоопторун анализдей кел генде долбоорлук чечимдер тийиштүү техникалык иликтөөлөрсүз жана негиздер сиз кабыл алынып, ал болсо негативдүү залакаларга алып келген.

№01-15/1477. 13 Эсептөө палатасынын маалыматы, 09.11.17. Чыгыш №01-15/1477.

Масштабдуу «Таза суу» долбоорунун алка гында чет элдик донорлордун кредиттери менен гранттарынын аркасында Кыргызс тан боюнча жүздөгөн айылдар таза суу менен камсыздалышы керек эле. Бирок, 2013-жылы анын иши токтотулган, себеби, негизги донордун бири – Азия өнүктүрүү банкы каржылоону токтотуу тууралуу чечим кабыл алган.

«Финансылык каржылоону токтотуунун негизги себеби – банктын коррупцияга каршы күрөш жана ак ниеттүүлүк кеңсеси бүтүм чыгарды, ага ылайык кеңсе сатып алуулар маалындагы одоно мыйзам бузуу ларды тапкан, курулуш иштеринин жана жабдуулардын сапатынын критерийге жооп бербегенин аныктап, долбоордун каржылык башкаруусунун чабалдыгын белгиледи», - деп айтылат банк тараткан пресс-релизде.

Белгилеп коё турган нерсе – долбоор дун алкагында мерчемделген максаттар өтөөсүнө чыккан эмес. 2005-жылы Азия өнүктүрүү банкы долбоордун масштабын кыскартууну чечкен, ал болсо өз кезегинде анын андан аркы сапат-мазмунуна залака сын тийгизди. Кыскартуулардын аркасында долбоордун төмөндөгү компоненттери алып салууга туура келди:

- шаар тургундарын суу менен кам сыздоо;
- шаардагы канализация жана сани тария системасын реабилитация лоо;
- айыл жергесиндеги суу менен жабдуу жана жаан-көчкүдөн коргоо системасын жакшыртуу;
- айыл жергесиндеги жолдор жана санитардык курулуштар;

Натыйжада, долбоор алкагында айыл жерин суу менен жана санитария менен камсыздоо компоненти гана калды. Кийин черээк акчанын тартыштыгынан улам айыл жергесиндеги санитария курулуштарын жамааттардын күчү менен бүтүрүүгө туура келген.[12]

Эл аралык донорлор жардам беришинин милдеттүү бир шарты жергиликтүү эл 5% акчаны өзү чыгарып, кошуусу болгон.

Коррупциянын айынан жана башка себеп терден улам көп айылдар таза суу менен камсыздоо программасына кошулбай калышкан.

Омбудсмен институтунун кызматкерле рине Чүй облусунун Аламүдүн районун дагы Беш-Күнгөй айылынын тургуну М.М. мындай маалымат айтты: «Биздин айыл дан суу чыгаруу үчүн деп бизден бир нече ирет акча чогултулган. Акча желип кетти, суу болсо дагы эле жок. Акча каякта экенин, кайсы эсепте жатканын, буга ким жооп берерин эч ким билбейт».

Кыргыз Республикасынын 1999-жылы кабыл алынган «Ичүүчү суу жөнүндө» жана 2001-жылы кабыл алынган «Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу жана жергиликтүү мам лекеттик администрация жөнүндө» мый замга ылайык таза суу менен элди камсыз кылуу жергиликтүү бийликке жүктөлгөн. Ал эми республикалык деңгээлде азыркы учурда калктуу конуштарды борборлош турулган ичүүчү суу менен камсыздоону өнүктүрүү милдетин Кыргыз Республика сынын өкмөтүнүн алдындагы архитектура, курулуш жана турак-жай, коммуналдык чарба мамлекеттик агенттигинин алдын дагы ичүүчү таза суу менен камсыздоо департаментине (мындан ары – департа мент) алып барат.

12 Эсептөө палатасынын маалыматы 09.11.17. Чыгыш

# §2. ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА ЖАНА САНИТА РИЯГА УКУКТУ ТУРМУШКА АШЫРУУ ДАГЫ ПРОБЛЕМАЛАР

Кыргыз Республикасынын Конституциясы адам өмүрү менен ден соолугуна зарыл болгон жагымдуу экологиялык чөйрөгө болгон укукту кепилдейт (48-берененин 1-б).

## Ичүүчү суу менен камсыздоонун негизги принциптери[14] төмөндөгүлөр:

- *жарандардын турмуштук керектөө лөрүн жана ден соолугун коргоонун талаптарын канааттандыруу мак сатында таза суу менен биринчи кезекте камсыздоонун мамлекеттик кепилдиктери;*

- *ичүүчү суу менен камсыздоодогу мамлекеттик көзөмөл жана баш каруу, суу менен камсыздоого жооп кер уюмдардын аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары алдындагы, ошондой эле, мамлекеттик көзөмөл, жарандык кор гонуу, өзгөчө кырдаалдар органдары нын алдындагы отчеттуулугу;*

- *Кыргыз Республикасынын аймагын дагы бирдиктүү стандарттарга жана нормативдерге негизделген техно логиялык өзгөчөлүктөрдү жана суу менен жабдуунун булактарын тан доону эске алуу менен ичүүчү таза суу системасын коопсуз, ишенимдүү жана ийкемдүү башкарууну камсыздоо;*

- *Таза суу менен камсыздоодо жер алды нан чыккан сууларга артыкчылык берүү;*

- *Ичүүчү суунун эсебин алуу жана ага акы алуу;*

- *Ичүүчү сууну камсыз кылуу максатында жабдууларды чыгаруу, алып келүү, материалдар менен камсыз кылуу иштерин мамлекеттик колдоого алуу, ошондой эле, сууну таза кармоо мак сатында колдонулуучу химиялык реа генттер менен камсыздоо;*

- *Ичүүчү суу менен камсыздоо система сын жашоого зарыл объекттердин катарына кошуу;*

Жашаган жерлеринде элди ичүүчү таза суу менен камсыздоодо борборлоштурулган жана борборлоштурулбаган системалар аркылуу камсыздоо маанилүү иш болуп эсептелет.

Булактардын булганганына байланыштуу сууну тазалоонун салттуу технологиялары көпчүлүк учурларда майнаптуу эмес. Суу берүүгө даярдыкка реагенттердин жетиш пестиги жана суу станциялары автомат тар жана көзөмөл аспаптары менен аз камсыздалышы терс таасирин тийгизүүдө. Анын үстүнө суу куурларынын ичи корро зияга учурап, чирик басып, ал аркылуу агып келген суунун сапатын төмөндөтүүдө.

Ичүүчү сууну мамлекеттик башкарууну жана көзөмөлдү мамлекеттик санитардык эпидемиологиялык кызматтар суу фонду сун пайдалануучу жана коргоочу фонддор менен биргеликте жүргүзүшөт. Ал эми борборлоштурулган системадан колдонул ган суунун эсеби турак-жай-коммуналдык чарба кызматтары тарабынан такталып турат.

Суу менен калкты камсыздоону өнүктүрүү ошол аймакты социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү планынын ажырагыс бөлүгү болуп эсептелет. Ичүүчү суу менен камсыздоонун борборлоштурулган жана борборлоштурулбаган системасын дол боорлоо, куруу жана кайра ондоо иштери аймактарды өнүктүрүүнүн башкы планда рынын эсептелген көрсөткүчтөрүнө ылайык курулуш ченемдерин жана эрежелерин, мамлекеттик стандарттарды, санитардык эреже, ченемдерди эске алуу менен ишке ашырылышы зарыл. Ага улай суу система лары табияттын күтүүсүз кырсыктарына жана техногендик катаклизмдерге (жер көчкү, суу каптоо, суунун соолушу ж. б.) туруштук бергидей туруктуулукту камсыз дашы шарт.

Кыргызстандын айыл жеринде жашаган калктын 40% жакыны талапка жооп бер гидей деңгээлде ичүүчү таза суу менен камсыздалган эмес. Айрыкча борборлош турулган суу менен камсыздоо тутумда-

14 Кыргыз Республикасынын «Таза суу жөнүндө» мыйзамынын 3-беренеси, №33, 25.03.99.



рынын объекттеринин абалы оор бойдон калууда.

Бишкектен алыс жайгашкан шаарларда жана райондун борборлорундагы иштеп жаткан инфраструктуранын эскириши нен улам суу тутумдар системасына мүмкүнчүлүк жыл сайын 1,5-2% кыскаруу да[15].

Жогоруда айтылгандай, көпчүлүк айыл дардагы суу менен камсыздоо тутумдары совет бийлиги маалында курулгандыктан алар азыр дээрлик иштен чыгууда.

Азыркы тапта өлкөнүн жалпы калкынын 40%ы ичүүчү таза сууга жетпей, арык, дарыя, алыш, булактардан ичишет, айрым дары болсо машина менен ташып келген сууну алышат[16]. Мамлекеттик казынада болсо суу инфраструктарасын жакшыр тууга жумшоого каражат тартыш.

Ошентип суу менен калкты камсыздоо жаа тында чечилбеген маселелер көп бойдон калууда:

- *Өлкөнүн суу тутумдар системасы жалпысынан техникалык дагы, морал дык дагы жактан эскирди, ага жараша, суунун сапаты стандартка жооп бер бейт;*

- *Кыргызстан калкынын 21%ы гана бор борлоштурулган канализация систе масы менен жабдылган.*

- *Алыскы шаарлардагы суу тутумдар системасы же толук капиталдык ремонтко муктаж, же баарын кайра куруп чыгуу керек. Айылдардагы има раттардын 3%ында гана суу тутум дар системасы бар, алар мектептер менен медициналык борборлор[17];*

- *Өлкөдө 1394 суу булактары колдо нулат, анын 159у (11%) ачык асман алдындагы суулар болуп эсепте лет. Республика боюнча 1133 суу түтүктөрү (суу куурлары) бар. Алар дын 348и (30,7%) санитардык-гигиена лык нормаларга жооп бербейт, анын ичинен 153 суу куурунда (45%) санитар дык кайтаруу талапка ылайык эмес. Ал эми 188 (53%) суу куурунда зыянсыз дандыруучу жабдуулар же таптакыр жок, же болбосо жарактан чыккан, 28 суу түтүгүндө болсо тазалап-дары лоочу жайлары курулбагандыктан, таптакыр эле жок.*

- *Суу бөлүштүрүү тармактарынын техникалык абалы жыл өткөн сайын начарлоодо. Бул суунун микробдорго чалдыгып, химиялык булгануусуна алып келүүдө.*

- *Акыркы жылдарда суу менен жабдуу жана сууну тазалоо тармагында эмгектенген адамдардын саны азайууда. Бул болсо жогорку жана атайын окуу жайларын бүткөн жаштардын эконоимкалык бул тармагына кызыкпаганына, ошондой эле, жогорку чеберчилиги бар адистерди өзгөчө мамлекеттик сектордо кармап калууга каражаттын тартыштыгы менен, мурдагы адистердин улгайуусу менен түшүндүрүлөт. Буга улай суу менен камсыздоо сектору мыкты профессионалдарды айыл жергесине чакырып, жашатып, иштетүүдө кыйынчылыктарга учуроодо, анын үстүнө, жалпысынан канализация чарбасында иштөө жаштар үчүн дале болсо жакшы жумуш деп эсептелбей келет.*

15 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу конуштарын ичүүчү таза суу менен камсыздоо жана суу тутумдарын өнүктүрүү стратегиясы.

16 Кыргыз Республикасынын Жамааттарды өнүктүрүү жана инвестициялоо агенттиги (ЖӨИА - АРИС) жүргүзгөн иликтөөлөрдүн жыйынтыгына ылайык.

17 2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу конуштарын ичүүчү таза суу менен камсыздоо жана суу тутумдарын өнүктүрүү стратегиясы.



## 2.1. АЙМАКТАРДЫ ТАЗА СУУ МЕНЕН КАМСЫЗДОО

### – Нарын облусунда

135 айыл бар. Анын жыйырма экиси ичүүчү таза суу менен камсыздалган эмес. Мындан тышкары дагы 22 айылдагы суу камсыздоо тутумдары ремонтко муктаж[18].

Омбудсмен Институтунун кызматкерлери Нарындын 3 айылын кыдырышты – Алыш (94 түтүн), Кеңеш (125 түтүн) жана Дөбөлү (514 түтүн). Бул айылдарда 2005-жылы совет убагындагы түтүктөр «Таза суу» долбоорунун алкагында алмаштырылган экен. Бирок, төшөлгөн ал түтүктөр сапатсыз, анын үстүнө, кичинекей диаметрде. Кийин бузулуп, жарылганынан казып, карашса айрым жерлерге эски эле түтүктөрдү сырдап, майлап туруп кайра жатказып кой гону билинген. Бул тууралу айыл тургун дары жана жергиликтүү суу каналынын жетекчиси Жалый Абдыканов билдирди.

*Иче турган суу. Ысык-Көл облусунун Жети-Өгүз районунун Кызыл – Суу айылы*

18 Өкмөттүн Нарын облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №03-05/722, 19.04.2017

**– Талас облусунда** 91 айыл, 1 шаар бар. Таза сууга 36 айыл муктаж. Анын ичинен: Талас районундагы 15 айыл, Бакай-Атадагы 5 айыл, Кара-Буура районундагы 8 айыл, Манас районунунда 8 айыл[19].

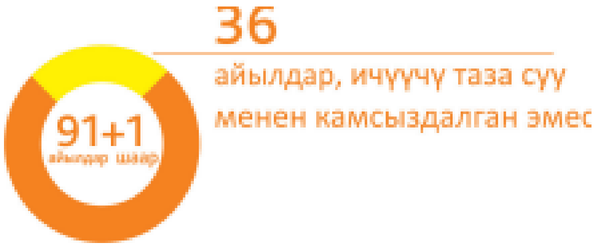


**– Ысык-Көл облусунда**
176 айыл бар. Анын он жети айылы таза сууга жетпейт. Мындан тышкары 84 айыл дагы ичилип жаткан суу талапка жооп бер бейт[20].

19 Өкмөттүн Талас облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №08-17-15/705, 12.04.2017
20 Өкмөттүн Ысык-Көл облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №3/7-858, 10.04.2017

ЖАРАНДАРДЫН ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУГУ

Булан-Сөгөттү айылында дагы суу масе леси чечилбеген бойдон калууда. Айыл дын эли сууну «Аврора» пансионатынын резервуарынан алышат, бирок, жай келип, туристтер көбөйгөн маалда суу азайып, кыйынчылыктар башталат. Ошондой эле Ысык-Көл районунун Семеновка айылында дагы суу проблемасы бар. Айыл тургун дарынын айтымында, күн сайын кечки 18.00ден токтогон суу

эртең мененки  8-9да гана берилет. Ошондон улам айыл дыктар сууну чака-чайнектерине толтуруп  алышат.

Суу тартыштыгы ушул эле райондун Кызыл Суу айылында да бар. Кудуктагы суу менен чоргоодон чыккан суу кир болгондуктан аны ичүү кыйын, өзгөчө жаандан кийин. Эл аны өз алдынча тазалап, тундуруп ичет (сүрөттө).

Анын үстүнө суунун басымы жакшы болбогондуктан жайында жылжып эле чыгат. Эл сууну челек-чакага чогултуп алышат. Бул айылдын эли дагы жергиликтүү бийликке наразы.

## – Баткен облусунда

191 айыл бар, анын сексен беши (45%) таза суудан жетпейт[21]: Баткен районунунда – 19, Кадамжайда – 56, Лейлек районунда – 9, жана Кызыл-Кыя шаарында суу тартыш.

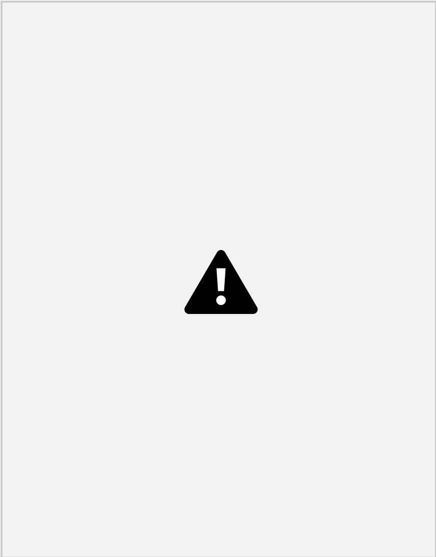

Мындан тышкары жер көчкүдөн улам дагы 16 айылда суу түтүктөрүн капиталдык ремонттон өткөрүү зарыл.

Омбудсмен Кубат Оторбаевдин иш сапары маалында Баткен облусунун тургундары тарабынан сууга байланыштуу суроолор көтөрүлдү. Эсеби маселен, жаз-жай айларында жер көчкүдөн улам шаардык суу топтоочу жай булгангандыктан суу берүү улам-улам токтойт, мындай маалда шаар тургундары да, мамлекеттик мекемелер

21 Өкмөттүн Баткен облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №13-03/759, 04.04.2017.

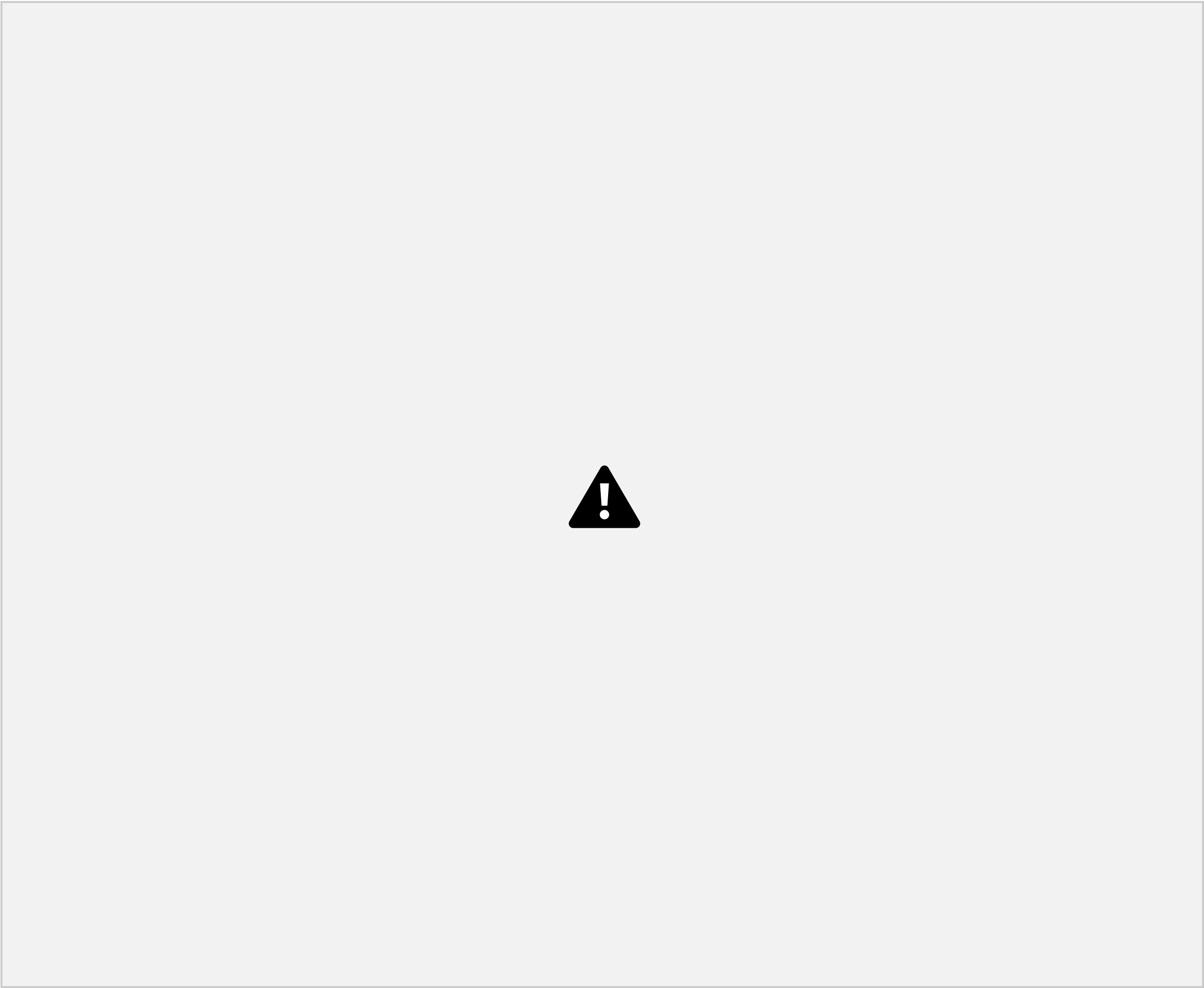

дагы санитардык нормаларга туура кел беген сууну челек, чакага толтуруп алууга мажбур.

Суу токтотмой жаан жааган учурда да кездешет, себеби, суу тазалоочу жай иштебегендиктен крандан ылай суу агат, идиш-аякты мындайда арыктагы сууга жжуп-чайкаганга туура келет.

Мунун баары облус аймагында инфекция лык жана ичеги-карын ооруларынын жайылып, өсүшүнө алып келүүдө, бул болсо өз кезегинде облус элинин эле эмес, жалпы улуттун генофондуна терс таасирин тийгизүүдө.

Баткендин Чоӊ-Талаа айылынын Төрт-Гүл аймагында айыл элине суу үзгүлтүк менен берилет, айрым учурда суу аптасына 4 күнгө чейин жок болуп калат, суу чоргоо
лору болсо эбак эле керектен чыккан.
Айыл жашоочулары менен сүйлөшкөн маалда суу суткасына 3-4 сааттан гана берилээри билинди, андыктан сууну атайын челектерге толтуруп алышат. Эл суу алыш үчүн бир топ жол басып, дарыя, булакка жетишет.

Төрт-Гүлдө ошондо эле мамлекеттик суу топтоочу жай жок, суу менен жеке менчик ээси камсыздагандыктан ичүүчү суу менен камсыздоо жана тариф «саясатына» мам
лекет таасир тийгизе албайт.

**– Жалал-Абад облусу**

боюнча – Тогуз-Торо районунда – 17%, Аксы районунда – 30,8%, Ала-Букада – 36,5%, Майлы-Суу шаарында – 63% суу жабдуу тутумдары жана канализация системасы керектен чыккан же таптакыр эле жок. Ошондон улам ич келте оорулары нын 70-86%ы Майлуу-Суу шаарына жана Ноокен районуна туура келет.

## – Ош облусунда

250 калктуу пункт бар, анын 227синде жашаган 464 миң адам иче турган таза сууга таңсык[22].

Араван районунда таза суу менен элдин 85%ы камсыз болгон, бирок, 800 киши жашаган Керки-Дөң айылында суу тапта кыр жок.

Кара-Суу районунда калктын 88,4% таза суу менен камсыздалган, бирок, Социа лизм айылында 2015-жылы гана жаңы суу түтүктөрү төшөлдү делген менен алар тешилип калгандыктан жыртылган жерле ринен суу агып калууда.

Өзгөн районунда элдин 80% таза сууга жеткен. Бирок, Бостон айылында скважина бургуланган, бирок, эл салык төлөбөгөндүктөн суу өчүрүлгөн, натыйжасы – эл суу алыш үчүн 3 чакырым алыска катташат, анын үстүнө, суу санитардык эпидемиологиялык талаптарга жооп бербей, мындан болсо инфекциялык оору лар көбөйүүдө.

Кара-Кулжа районундагы 49 айылдын отузу таза суу менен камсыздалган, Чоң-Алайда болсо айылдардын 23,5%ында гана суу маселеси толук чечилген.

Иче турган суу Ош шаарынын Кирпичный жана Южный деп аталган райондорунда курч бойдон сакталууда, бул чөлкөмдөрдө суу саатка ченелип берилет же болбосо бир күнү берилип, эки-үч күн берилбейт.

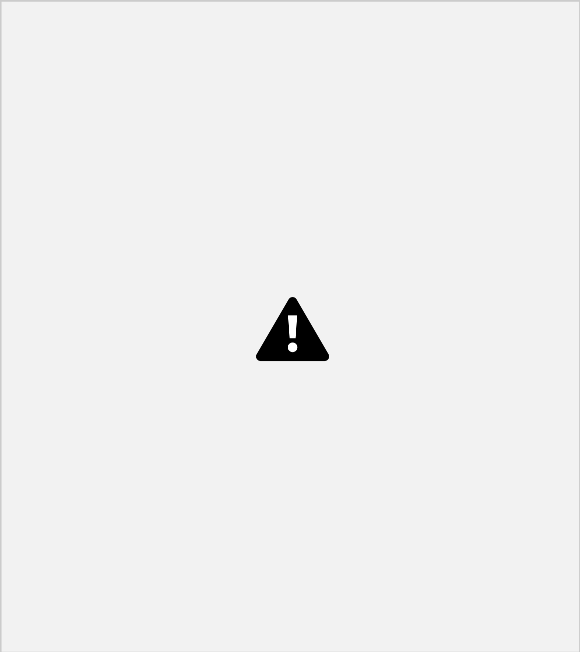

## – Чүй облусунда

таза суу менен камсыздоо болгону 21% гана. Бул өтө төмөнкү көрсөткүчтөрдүн бири болуп эсептелет. 333 айылдын элүү биринин (51) эли таза сууга өтө муктаж.

Жыйынтыктай келгенде – Кыргыз Респуб ликасынын айрым аймактарында адам тур мушунун эң маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп эсептелген таза суу менен кам сыздоо иши жакшы абалда эмес.

Суу ар бир адамга жетиштүү, үзгүлтүксүз берилиши керек. Жамааттарды өнүктүрүү жана инвестициялоо агенттигинин (ЖӨИА - АРИС) иликтөөлөрүнө ылайык Кыргыз

22 Өкмөттүн Ош облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №03/390, 13.04.2017.

Республикасындагы айыл калкынын 27% гана таза сууну каалаган убакта күнү-түнү пайдалана алат, 37% айыл эли таза сууну сутканын 12 же андан көп сааты аралы гында колдоно алат, ал эми элеттиктердин 36% суткасына сууну 12 сааттан аз убакыт алат, кээ бир учурларда болсо сууну апта нын айрым гана күндөрү алган учурлар бар.

Сууну алыстан ташуу дагы ден соолукка терс таасирин тийгизет, өзгөчө, балдар менен аялдарга бул жумуштун оор түрүнө барабар. Ал физикалык оор жумуштан тыш кары дагы көп убактты алат.

**Бишкек шаарынын** айланасындагы жаңы конуштарды да таза суу менен жабдуу чечилбей келатат. Негизги себеби – ирригациялык тутумдардын жоктугу, болсо да анын начарлыгы. Бул маселе нин маанилүүлүгүн эске алып Акыйкатчы (Омбудсмен) Кубат Оторбаев жаңы конуш тарда жашагандардын укуктары боюнча Атайын доклад даярдоону демилгелеп, ал ишке ашты. Ошол иштин алкагында Акыйкатчы Институтунун кызматкерлери жаңы конуштардын тургундары менен жолугуп, иш тамырын иликтей келгенде жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары жана мамлекеттик тиешелүү мекеме уюмдар жеткиликтүү иш жүргүзбөгөнү ачыкталды. Эсеби маселен, Бишкектин «Арча-Бешик», «Ак-Ордо» жаңы конушта рынын тургундары Омбудсменге таза суу тартыштыгын айтып, арыз менен кайры лышты.

Бишкек мэриясынын маалыматы боюнча бул аймактарда суунун басымы аз, ошон дуктан, сууну автомашина менен ташып келип берүү уюштурулган.

Суу басымынын начарлыгынын бир себеби болсо – эл огороддорун дал ошол таза суу менен сугарып жаткандыгында.

Ошондой эле, автомашина жууй турган жеке менчик жайлардын, мончолордун, бала бакча, чач тарач, кафе-ресторандар дын да көптүгү жана алардын пландалбай салынып жаткандыгы таза суунун басымы нын аздыгына таасирин тийгизүүдө.

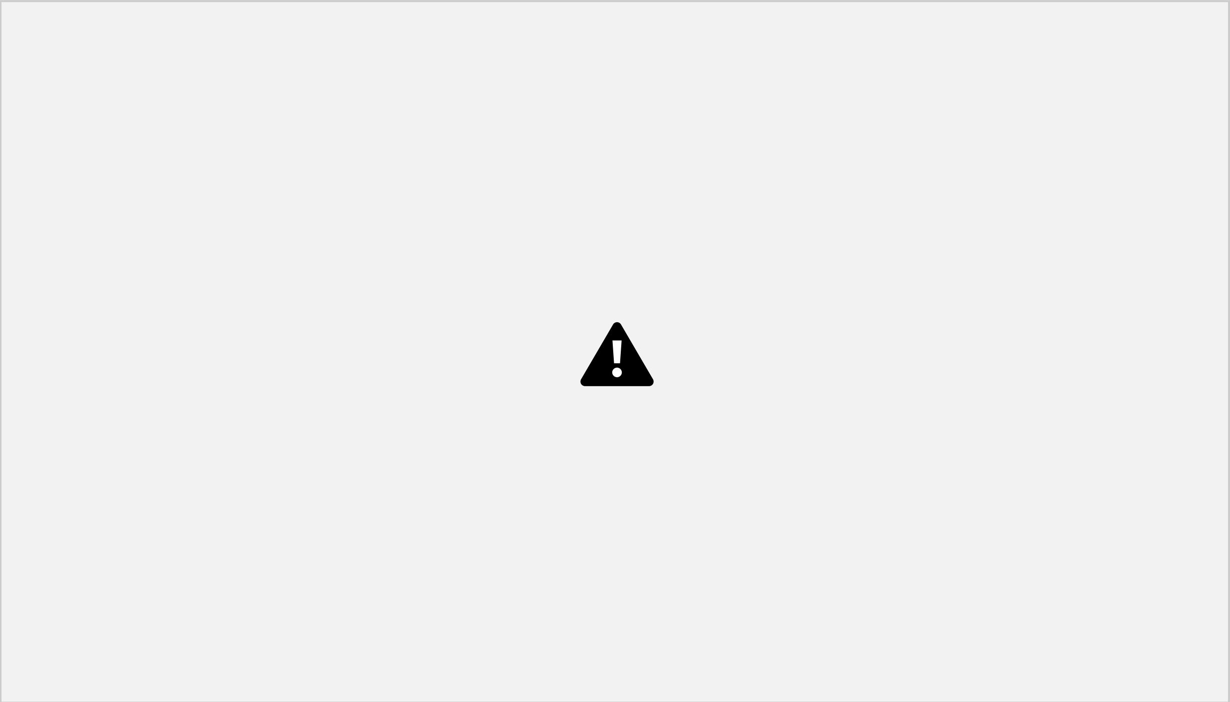

ичеги-карын дарттарына байла

Бишкек шаар бийлигинин жумушчу топто рунун ишинин аркасында ошондой жеке менчик мончо, авто жуучу жай, чач тарач жана башкалардын жыйырма алтысында суу өчүрүлгөн, ошондой эле, иче турган суу менен огородду сугарууга болбостугу эл арасында түшүндүрүлүүдө[23].

Мектептерде дагы таза суу тартыш. Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин маалыматы боюнча, өлкөдөгү 63 мектептерде санитардык нор
малар бузулган, окуу процесси болсо 3 сменде жүрүп жатат. Окуучулардын жеке тазалыгы чечилбеген учурлар арбын, мисалы, борбор шаар Бишкекте эле 12 мектептин окуучулары тышта жайгашкан даараткананы колдонушат. Көп балдар сууну мектепке тыштан ташышат.

Ош жана Баткен облустарынын айрым мек тептеринде иче турган суу проблемасы чечиле элек. Анын кесепетинен айрым кал ктуу пункттарда балдар арасындагы оору лардын 61% - 79% учурлары энтеробиоз, аскаридоз, лямблиоз жана гименолепидоз сыяктуу иче турган суу менен жуга турган ооруларга туура келет (Саламаттыкты сактоо жана экспертиза департаментинин маалыматтарына ылайык).

ныштуу жыл сайын 30 миң факты катталат, бул митеге байланыштуу баардык оорулар дын 24% болуп эсептелет[24].

Аталган стратегия Дүйнөлүк банктын «Миң жылдыктын чакырыктары» долбоору нун максаттарына ылайык, ошондой эле, 2013-2017-жылдарда Кыргыз Республика сын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стра тегиясын турмушка ашыруу максатында (Стратегия Кыргыз Республикасынын Пре зидентинин 2013-жылы 21-январда кол койгон № 11 буйругуна ылайык бекитилген) жана Кыргыз Республикасын 2013-17-жыл дарда туруктуу өнүктүрүүгө өтүү програм масынын алкагында кабыл алынган[25].

Стратегия иче турган таза суу менен кам сыздоо жана суу тутумдарын камсыздоо системасын өнүктүрүү жаатындагы негизги багыттарды жана иш-чараларды аныктайт, ошондой эле, анализ жана мониторинг дерди өткөрүү жумуштарын мерчемдейт. Аталган документтин алкагында суу менен жабдуу жаатындагы иштердин сапатын арттыруу, ал жаатта иштеген министрлик, мамлекеттик мекемелер жана өзүн-өзү башкаруу органдарынын келечектеги багыттарын, максаттарын жана функцияла рын аныктоо каралган.

## Кыргыз Өкмөтүнүн таза суу боюнча Стратегиясы

Белгилеп коё турган нерсе «2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу пункттарын таза суу менен жабдуу жана суу тутумдар системасын өнүктүрүү стратеги
ясында» (мындан ары – стратегия) да сани тария маселеси каралган. Эсеби маселен, жыл сайын суу менен жуга турган оору дарттарга каршы күрөш иш-чараларына 4,8 миллиард сом керектелээри айтылган. Ал эми оор

2026-жылга чейин аталган Стратегияга ылайык республиканын 425 айылдарын дагы таза суу менен жабдуу системаларын куруп, кайра жаңылоо иштерине 8 млрд. 882 млн. сом каралууда, ал эми 27 район дук борборлордун суу тутумдары система сын жакшыртып, куруу иштерине 4 млрд. 048 млн. сом кетмекчи[26].

23 Бишкектин Ленин райондук администрациясынын жообу, чыгыш №АК03/11-977, 26.07.17.

24 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 28-мартындагы №155 токтому менен бекитилген «2026-жылга чейин

Кыр гыз Республикасынын калктуу пунктарын таза суу менен жабдуу жана суу тутумдар системасын өнүктүрүү стратегиясы» 25 Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 2013-жылдын 18-декабрдагы № 3694-V токтому. 26 «2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу пунктарын таза суу менен жабдуу жана суу тутумдар системасын өнүктүрүү стратегиясы»

ЖАРАНДАРДЫН ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУГУ

Стратегияны каржылоо иш-чаралар пла нына ылайык республикалык казынадан жана тышкы донорлор тарабынан – Азия өнүктүрүү банкынын, Дүйнөлүк банктын, Европа реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкынын, Швейцария Конфедерация сынын экономикалык катнаштар боюнча мамлекеттик катчылыгынын (SECO), Европа инвестициялык банкынын, Ислам өнүктүрүү банкынын, ПРООН, ЮНИСЕФ сыяктуу башка эл аралык уюмдардын акча сына негизделип, каржыланмакчы.

Бул болсо өз кезегинде каржылоого белен долбоорлорду даярдоо жана сунуштоо дон тышкары, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Архитектура, курулуш жана турак-жай коммуналдык чарба мамле кеттик агенттигинин алдындагы Иче турган таза суу менен камсыздоо жана суу тутум дарын өнүктүрүү департаментинин кыз маткерлеринин кесипкөйлүгүн чыңдоону жана алардын макамын көтөрүүнү да кам тымакчы.

## 2.2 САНИТАРИЯ

Ушул өңүттөн алганда санитардык кыз маттарга жеткиликтүү жана коопсуз укук сакталбаса калктын саламаттыгын жана курчап турган чөйрөнү коргоо мүмкүн эмес тигин жакшылап терең түшүнүү зарыл.

Кыргызстандын калкын таза суу менен камсыздоо үчүн 1394 суу башаттары бар, алардын 159у (11%) жер үстүндөгү суулар болуп эсептелет. Республика боюнча 1133 суу түтүктөрү бар. Алардын 348и (30,7%) санитардык-гигиеналык талаптарга жооп бербейт, анын ичинен дагы 153үндө (45%) санитардык коргоо зонасынын талаптары сакталган эмес, дагы 188инде (53%) жугуш суздандыруучу же зыянкечтерди өлтүрүүчү жабдуулар орнотулбаган, дагы 28 (8%) суу кууларында тазалоочу жабдуулар систе масы курулган эмес.

Суу бөлүштүрүүчү тутумдар системасынын техникалык абалы жыл өткөн сайын начар лоонун үстүндө. Мындай жагдай түтүк менен келе турган суунун микробдорго жана химиялык зыяндуу заттарга булганы шына негиз болуп берүүдө[27].

Маселен, Майлы-Суу шаарында акыркы 10 жылда 320 ирет, Ноокен районунда 400 жолу ич келте дарты катталды. Анын себеби канализациялык түтүктөр мындан 70 жыл илгери - 1948-1957-жылдары курул гандыктан, алар эскирип, чирип бүтүп, кайра-кайра жарылууда. 1970-1980-жыл дары турак-жай курулуштарынын көбөйүшү менен шаардык канализация тутуму кеңейип, Майлуу-Суу дарыясына жакын жерде канализациялык-курулуш станция ларын жандандырган, анын баарынын иши электр кубаты менен жабдылат.

Электр кубаты өчкөн маалда анын булган ган саркындылары Майлуу-Суу дарыясына төгүлөт. 2002-жылы шаардык мэриянын каражатына Көк-Таш айылына карай ара лыгы 300 метрлик суу кууру төшөлгөн, анын аркасында Майлы-Суу шаарынын Көк-Таш аймагын аз болсо да суу менен камсыздоого мүмкүнчүлүк түзүлдү

Бирок шаардык коммуникациянын антип примитивдүү жол менен колдон чыгарыл ганы (колго казылган септиктер жана хлор жуучу кудуктар) сууну тазалап, дарылоо догу күтүлгөн талаптарга жооп бербеген диктен дале болсо булганган саркынды суулар Майлуу-Суу дарыясына куюлуп, андан болсо Ноокен районунун калкы

27 Ооруларды алдын алуу жана санитардык-эпидемиологиялык көзөмөл боюнча мамлекеттик департаменттин маалыматы. Чы гыш №08/2-2-641, 03.04.17.

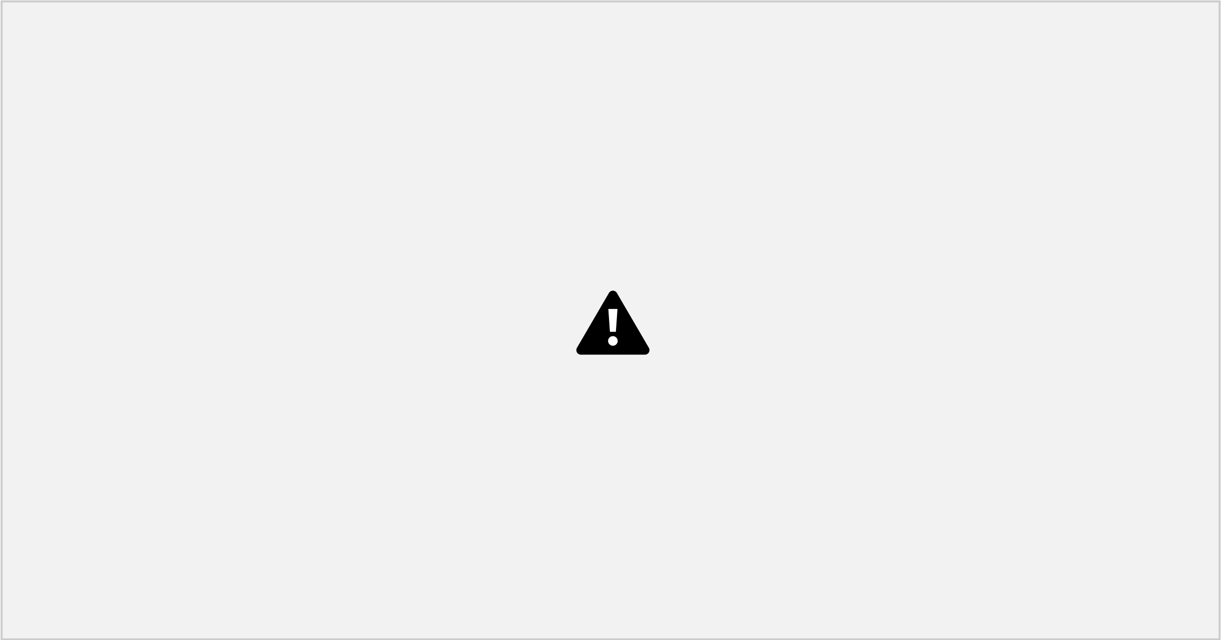

ЖАРАНДАРДЫН ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУГУ

нын 30%ы пайдаланып келет, албетте, ал суунун сапаты талапка жооп бербейт.

Жалпылай келгенде анализдер көргөз гөндөй курч мүнөздөгү ичеги-карындын жугуштуу оорулары жалпы жугуштуу пато логиялык оорулар курамында дээрлик алардын жарымын (49%) түзгөн, ал эми 2015-жылы ал 44% болчу. Ошентип, жалпы республика боюнча А жана ОКИ жугуштуу гепатит ооруларынын өсүш тенденциясы сакталууда.

2016-жылы Жалал-Абад облусунда 33 ирет, Баткенде 2 жолу ич келте оорусу катталган, ал эми Ош шаарында бир ирет келтенин тарашы катталган. Негизги эле себеп – таза суунун тартыштыгы[28].
Ушундан улам ар бир жаран өзүнүн жана жакындарынын саламаттыгынын чыңдыгына, айлана-чөйрөнүн жагымдуу лугуна кам көрүүнүн негизги базалык шарт тарынын өзөгү таза сууда жатканын аңдап билиши ылаазым.

Буга байланыштуу суу менен камсыздоо иштеринин ар бир этаптарына эл тарабы нан, тиешелүү мамлекеттик органдар тара бынан тиешелүү көзөмөл өтө маанилүү, андай көзөмөл курулуш иштери долбоор лонуп, башталгандан тартып колдонууга берилип, техникалык тейлөөгө алынган баардык баскычтарында маанилүү.

Адекваттуу санитардык системалардын жоктугу суунун булганышына, анын зала касынан улам жугуштуу жана башка дарт, оорулардын чыгышына алып келет.

Моюнга алуу керек – Кыргыз Республика сында акыркы жылдарда алынган кредит, гранттардын дээрлик баардыгы суу менен жабдуу иштерине жана ремонттоп оңдоо жумуштарына алынган, бирок, суу агын дыларын жакшыртуу жаатына салынган акча аз. Ошондон улам айыл жериндеги баардык объекттер канализация куур лары курулбастан, санитардык-гигиеналык түйүндөр салынбастан эле пайдалану уга берилип кеткен. Ошентип, суу менен жабдуу бар, ал эми канализация-агынды системасы унутта калууда. Мунун баар дыгы барып-келип айыл жергесиндеги жашоочулардын жашоо деңгээлине, сала маттык сактоосуна, өмүр узактыгына кедергисин тийгизүүдө.

28 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 28-мартындагы №155 токтому менен бекитилген «2026-жылга чейин Кыр гыз Республикасынын калктуу пункттарын таза суу менен жабдуу жана суу тутумдар системасын өнүктүрүү

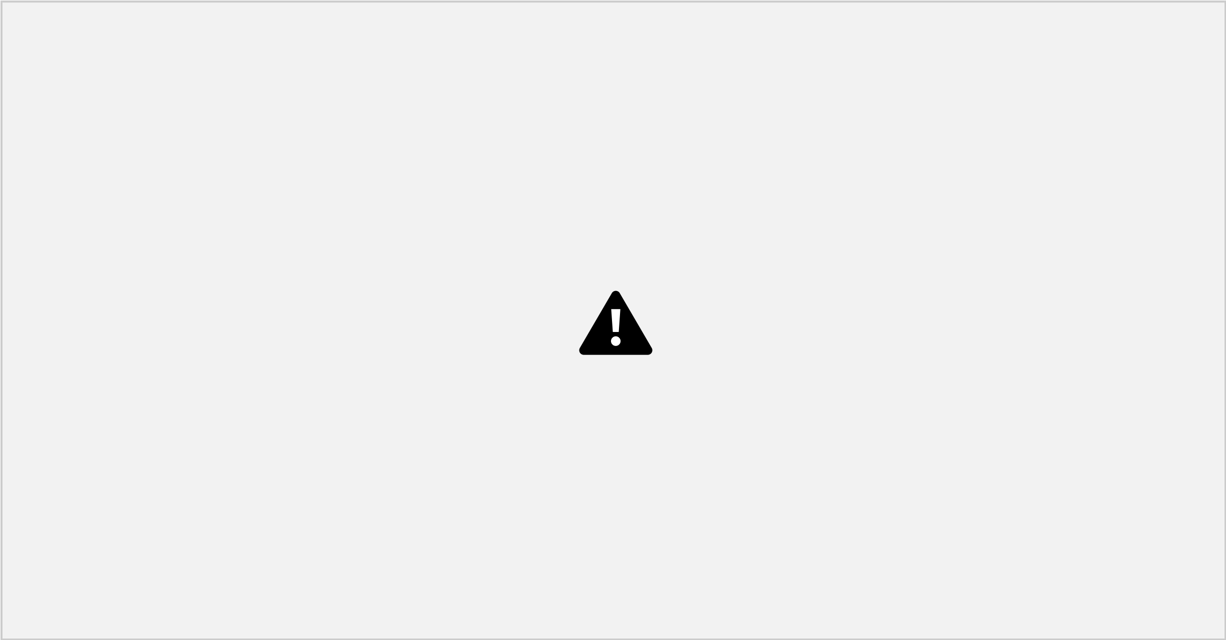

ЖАРАНДАРДЫН ИЧҮҮЧҮ ТАЗА СУУГА ЖАНА САНИТАРИЯГА УКУГУ

кыйынчылык тартып келатышат[29].

Ушундай эле жагдай республиканын калган облустарында дагы түзүлгөн. Мисалы, Тала- ста ичe турган таза сууга төлөмдөрдү чогултууну жылдык көрсөткүчү болгону 27,7%. Мындай абал менен АТСПКБ суу насосторунун эң жөнөкөй оңдоп-түзөө иштерин да аткара алышпайт[30].

Абалдын оорлошуна айыл өкмөттөрүнүн, аталган коомдук бирикме жетекчилеринин байма-бай алмашуусу дагы таасирин тийгизүүдө.

Электр кубаты менен иштеген насостору керектен чыккан тургундар жер жүрөгүнөн чыккан суудан айырмаланып, арык-чөөттөгү сапатсыз, дарт чакыра турган сууларга байланат.

Айта келсе Кыргызстанда ичe турган мөлтүр булак таза суу кенен, бирок, аны элге жеткирүү, акылга салып, адал жана үнөмдүү пайдалануу иши жолго коюлган эмес, коюлса да жасай турган бул жаатта жумуш жетиштүү.

Турмуш көргөзгөндөй – суу менен жабдуу

## §3. ТАРИФ САЯСАТЫ

Эсеби маселен, Ош облусунда 142 АТСПКБ катталган. Иш жүзүндө бирок алардын жарымы гана иштейт. Калгандары тариф саясатына байланышкан жеткиликсиз иштерге байланыштуу электр кубатына жана кызматкерлердин айлык акысына кеткен чыгымдарды жабалбай,

системасын куруп, АТСПКБ түзүп, аны кат- тоодон өткөрүп коюу жетишсиз. Көңүл борборуна адам ресурстарын коюш керек, башкача айтканда, ошол эле айылдык таза сууну пайдалануучулардын коомдук бирик- мелерин жана өзүн өзү башкаруу органда- рын институционалдык өнүктүрүү талабы турат. Себеби дал ушул эки институт жер жерлерди элди таза суу менен камсыз доодо негизги өнөктөр болуп эсептелет.

Суу пайдалануу процессинде социалдык өнөктөштүктү чыңдоо жогоруда аталган бирикме аркылуу башкаруу ишине калктын калың катмарын тартууга мүмкүнчүлүк ачат.

Суу менен калкты жабдуу маселесинде дагы бир олуттуу жагдай бар. Коомчулукта кен казып алуу үчүн жер казынасын пай- даланууга болгон укуктун салык ченемде- рин азайтуу көтөрүлүп келатат. Роялтинин өлчөмү, суу менен камсыз кылуучу атайын уюмдардан тышкары тараптар үчүн, нату- ралай алынуучу суунун көлөмүнө чегери- лип белгиленет[31].

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жер астындагы сууларды алууга (жер түбүнөн чыгарууга) бонустар жана роялтинин чен- дерин Өкмөттүн токтомуна өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жолу төмөндөтүү маселесин демилгеленген. Учурда АТСПКБ, суу боюнча мекеме-ишка- налар жана башка жактар бардык тийиштүү салык төлөөчүлөрдүн катарында (анын ичинде суу сатуудан алынган кирешенин 5% да төлөөчү жак болуп саналат).

Өнүгүүнүн бул этабында суу тармагын- дагы учурдагы абалды эске алып ичүүчү суу менен камсыздоочу ишкана-уюмдарды роялти салыгынан бошотуу зарыл. Орусия- нын, Казакстандын оң тажрыйбасынан үлгү алып, жер астындагы сууларды «жер казы- насынын байлыгы» термининен чыгарууну карoo зарыл. Жер казынасынын «пайда- луу кендери» түшүнүгүнөн жер астындагы суулар чыгарыла турган болсо ичүүчү суу менен камсыздоочу тараптар бир катар салыктардан, атап айтканда, бонус, роялти, жергиликтүү инфраструктураны өнүктүрүү боюнча башка төлөмдөрдөн бошотулмак.

Мындай чаралар суу тазалап, жеткирүү, аны тейлөө, жабдуу иштерин жакшыртып, айыл- дык таза сууну пайдалануучулардын коом- дук бирикмелеринин өнүгүшүнө жакшы таасирин тийгизмек.

29 Өкмөттүн Ош облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №03/390, 13.04.2017. 30 Өкмөттүн Талас облусундагы ыйгарым укуктуу өкүлчүлүгүнүн маалыматы, чыгыш №08-17-15,14.04.2017. 31 Кыргыз Республикасынын Салык Кодекси, 17.10.2008, №230, 310-бет.



# §4. ЖЫЙЫНТЫК

Колхоз-совхоздор тарагандан кийин 10 жылдан ашуун убакыт айылдардагы таза суу менен камсыздоо системалары кароосуз калган, бул болсо өз кезегинде алардын техникалык абалынын өтө тездик менен начарлашына, республиканын көпчүлүк айылдарын таза суу менен жабдуу тутумдарынын биротоло иштен чыгышына алып келген.

Ичүүчү таза суу менен камсыз кылуу көйгөйлөрү азыркы заманбап талаптарды канааттан дырып, коомдун улуттук кызыкчылыктарын эске алган бул жааттагы мыкты мыйзамдар кабыл алынып, турмушта иштей баштаганда гана чечилмекчи.

Суу менен, жана санитардык тейлөө менен байланышкан азыркы кризистик көрүнүштөрдүн келип чыгыш себептери ченемдик-укуктук базанын жеткиликсиздигинде, мыйзамдар дагы кемчиликтерде, жакырчылыкта жана мүмкүнчүлүктөрдүн айырмачылыгы менен теңсиздикте жатат. Алар болсо социалдык жана экономикалык көйгөйлөрдү курчутат: шаар калкынын көбөйүшүнө, климаттын өзгөрүшүнө, курчуп турган чөйрөнүн булганышына, суу ресурстарынын азайып, түгөнүшүнө алып келет.

Бул эки пункттан улам практикада кайсы мамлекеттик орган суунун сапатынын стандартта рын иштеп чыгып, бекитиши зарыл экени түшүнүксүз.

Калкты таза суу менен камсыздоо иштери улантылууда, бирок, турмуш көргөзгөндөй суу тутумдарын пайдалануу жакшы жолго коюлбагандыктан кошумча каражаттарды талап кылып, мурда жасалган иштердин баркын-баасын кетирүүдө.

Суу маселеси айтылып, делип келатат. Мамлекет жана коом ага байланыштуу көйгөйлөрдү чечүүгө дыкат мамиле жасасы ылаазым.

Түзүлгөн кризистик абалдан чыгып, таза суу жана санитария менен тейлөө кызматтарын жакшыртуу иштери адам укуктары контекстинде каралышы зарылдыгын эл аралык коом чулук дагы аңдар турган маалы. Ал болсо эл аралык донорлор тарабынан таза суу тарма гына бөлүнгөн каражаттардын көлөмүнөн көрүнөп турат.

Мамлекеттин алдындагы милдеттердин чечилиш ийгилиги негизги керектөөчү болгон элдин колдоосуна көп учурда байланган. Иче турган суу менен өмүр киндиктеш терең түшүнүктөр экендиги тангыс факт. Суу бар жерде жашоо бар, суу болсо анан барып жашоо гүлгө айланат. Сууну эч нерсе менен алмаштырууга мүмкүн эмес, андыктан жалпы адамзат жаратылыштын бул байлыгына бекем көз каранды.

32 Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн (№548, 24.09.17) Токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасын 2014-2024-жылдар да калктуу конуштарды ичүүчү суу менен камсыздоону өнүктүрүү боюнча мамлекеттик Программада» айтылган маалыматтарга ылайык.

# §5. СУНУШТАМАЛАР

## *Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө:*

*1. Суу менен калкты жабдуу иштерине каралып жаткан каражаттардын сарпталы шына жана ошондой эле аткарылган иштери кабыл алуу маалында анын сапатына көзөмөлдү күчөтүү;*

*2. Таза суу менен камсыздоо максатында бөлүнгөн каражаттардын колдонулуп, сарпта лышын көзөмөлдөө процессине жамааттык коомдун активдүү мүчөлөрүн аралашты руу;*

*3. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2016-жылдын 28-мартындагы №155 токтому менен бекитилген «2026-жылга чейин Кыргыз Республикасынын калктуу пункттарын таза суу менен жабдуу жана суу тутумдар системасын өнүктүрүү стратегиясы» турмушка ашыруу планын аткаруучу тараптарды аныктоо менен убакыт-чемем*
*дери көрсөтүлгөн Планды иштеп чыксын;*

*4. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылы 30-декабрда кабыл алынган Токтомуна жер астынан суу чыгаргандарды салыктардан, атап айтканда, бонус, роялти ченде рин азайтууну же төлөмдөрдөн бошотууну караган өзгөртү, толуктоо киргизүүнү карасын;*

*5. Мектеп программаларына сууну жана суу ресурсттарын үнөмдүү пайдалануу боюнча предметтерди киргизүүнү карасын;*

## *Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдарына:*

*1. Өз ыйгарым укуктарынын алкагында иче турган таза суу менен жабдуу системасы нын иштешине, ошондой эле, ал системаларды иштеткен мекемелердин жумушуна, суунун сапатын караган уюмдарга көзөмөлдү күчөтүшсүн;*

*2. Сууну астейдил үнөмдөп пайдалануу боюнча, сууга мамилени өзгөртүү зарылдыгына байланыштуу агартуучулук иштерди, ошондой эле, сууга өз убагында акча төлөөнүн маанилүүлүгүн эл арасында түшүндүрүп, жүргүзүшсүн;*

# КЫСКАРТУУЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

КР Кыргыз Республикасы

БУУ Бириккен улуттар уюмунун

ЖӨИА (АРИС) Жамааттарды өнүктүрүү жана инвестициялоо агенттиги

ЭСМУЭП Экономикалык, социалдык жана маданий укуктардын эл аралык пактысы

КР ӨТ Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтому ТИМ Кыргыз

Республикасынын Тышкы иштер министрлиги ЖӨӨБО

Жергиликтүү өзүн өзү башкаруу органдары

АӨБ Азия өнүктүрүү банкы

АТСПКБ Айылдык таза сууну пайдалануучулардын коомдук бирикмелери

# АТАЙЫН БАЯНДАМАНЫ ДАЯРДОО ТОБУНУН ЖЕТЕКЧИСИ:

Оторбаев Кубат Табылдиевич-Кыргыз Республикасынын Акыйкатчысы (Омбудсмени)

## ЭКСПЕРТ:

Утешова Наталья

## МОНИТОРИНГ ЖҮРГҮЗГӨН ТОП:

Токтосунова Наилья Жакшылыковна – Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) Аппаратынын социалдык-экономикалык жана маданий укуктарды коргоо бөлүмүнүн башчысы

Султанов Айдар Кирович - Кыргыз Республикасынын Акыйкатчы (Омбудсмен) Аппаратынын социалдык-экономикалык жана маданий укуктарды коргоо бөлүмүнүн жетектөөчү адиси



*Специальный доклад подготовлен в соответствии с п. 7 ст. 11 Закона КР «Об Омбудсмене (Акыйкатчы) Кыргызской Республики» от 31 июля 2002 года №136.*

*Данное издание стало возможным благодаря помощи американского народа, оказанной через Агентство США по международному развитию (USAID). Содержащиеся в издании взгляды не должны рассматриваться как отражающие официальную позицию USAID или Правительство США.*

# ОГЛАВЛЕНИЕ

§1. ВВЕДЕНИЕ ....................................................................36

1.1. Актуальность проблемы ...............................36

1.2. Обзор опубликованных материалов .......37

1.3. Методология исследования ..................... 38

1.4. Международные обязательства ..............38

1.5. Ситуация в Кыргызской Республике с доступом к питьевой воде ..........................39

§2. ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ДОСТУП К ЧИСТОЙ ПИТЬЕВОЙ ВОДЕ И САНИТАРИИ........................................42

2.1. Доступ к чистой питьевой воде по областям..............................................................44

2.2. Санитария ...........................................................53

§3. ТАРИФЫ ..............................................................56

§4. ВЫВОДЫ ..............................................................57

§5. РЕКОМЕНДАЦИИ ...............................................58

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ ......................................59

СОСТАВИТЕЛИ..........................................................60



ВСТУПИТЕЛЬН

# ОЕ СЛОВО АКЫЙКАТЧЫ (ОМБУДСМЕНА) КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

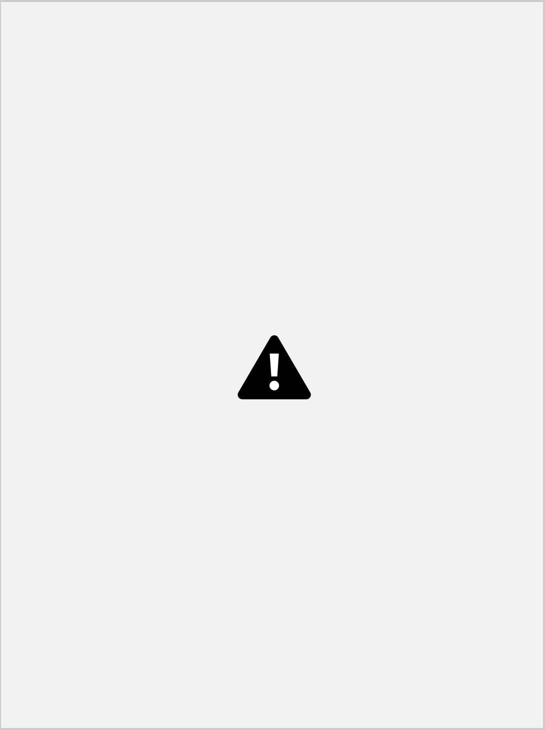

Вода и жизнь – неотъемлемые понятия, пос кольку только там, где есть вода, есть жизнь. Все человечество должно осознавать, что вода является ограниченным природным ресурсом. Воду ничем невозможно заме нить, наша жизнь, все наше существование зависит от неё. Вследствие этого возмож ность доступа к воде – это неотъемлемое право человека.

Богатство водных ресурсов Кыргызстана неоспоримо. Однако жители многих насе ленных пунктов не имеют достаточного доступа к питьевой воде. Даже в Биш keke, где относительно на хорошем уровне покрываются эти нужды населения, сущест вуют районы новостроек, где нет доступа к питьевой воде.

Данный Специальный доклад направлен на защиту прав граждан, которые не имеют доступа к чистой питьевой воде. Доклад подготовился в целях привлечения внима ния государственных органов к наболев шим проблемам, и самое главное – чтобы эти проблемы системно, последовательно решались.

**Акыйкатчы (Омбудсмен)**
**Кыргызской Республики**
**Оторбаев К.Т.**

# §1. ВВЕДЕНИЕ

## 1.1 АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ

В большинстве селений нашей страны водопроводные сети были построены еще в советское время, но сейчас они пришли уже практически в полную негодность.

Несмотря на то, что на всех уровнях власти предпринимаются различные попытки разрешения проблем по обеспечению населения безопасной питьевой водой, такие как, например, принятие Стратегии развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года[2], Правительством Кыргызстана не выделяются достаточные финансовые средства для решения вопросов водоснабжения населения безопасной питьевой водой.

Существующие контрасты в социально экономическом развитии районов создают благоприятные условия для роста социа льной напряженности и конфликтов, и влияют на общую безопасность страны. В то же время, прогресс в решении проблем водоснабжения за годы их существования незначителен. Многие вопросы, включая наличие базовой инфраструктуры, оста ются актуальными и по сей день, несмотря на их систематическое освещение в средствах массовой информации, публи кациях неправительственных органи заций и ежегодных докладах Акыйкатчы (Омбудсмена) за 2014 и 2015 годы.

Решение указанных проблем необходимо для выполнения обязательства госу дарства по обеспечению права каждого Кыргызстана на достаточный жизненный уровень согласно Международному пакту об экономических, социальных и культур ных правах (МПЭСКП)[3].

В ноябре 2002 года Комитет по экономи ческим, социальным и культурным правам Организации Объединенных Наций подтвердил, что доступ к достаточным количествам чистой воды для личных и бытовых нужд является одним из осно вополагающих общечеловеческих прав каждого человека. В своем замечании общего порядка №15 об осуществлении статей 11 и 12 Международного пакта об экономических, социальных и культур ных правах Комитет отметил, что «право человека на воду является обязательным условием для жизни в условиях соблюде ния человеческого достоинства. Это право является непременным условием для осуществления других прав человека».

Данный специальный доклад Омбудсмена (Акыйкатчы) Кыргызской Республики[4]

1 Из интервью директора Департамента профилактики заболеваний и государственного санитарно-эпидемиологического надзора Минздрава КР Т. Исакова.

Подробнее: http://www.vesti.kg/index.php?option=com_k2&view=item&id=43139&Itemid=80#ixzz4p3Bo7P8V 2 Утверждена Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 28 марта 2016 года №155 3 Замечание общего порядка Комитета ООН – юридическое толкование норм, закрепленных в соответствующем международном договоре по правам человека.

4 Специальный доклад подготовлен в соответствии с п.7 статьи 11 Закона Кыргызской Республики «Об Омбудсмене (Акыйкатчы) Кыргызской Республики.



подготовлен с целью оказания содействия в решении этих проблем и определения приоритетных направлений деятельности, государственных и муниципальных орга нов, что должно положительно отразиться на улучшении положения с водоснабже нием и санитарией в Кыргызстане.

В докладе представлены: анализ нацио нального законодательства, относящегося к вопросам обеспечения права на чистую питьевую воду, а также данные, получен ные в ходе полевого исследования и в результате проведенного инспектирова ния.

## Настоящий доклад состоит из трех частей.

В первом разделе содержится вводная информация, включающая в себя: обзор методологии, использованной для сбора информации; обзор ранее опубликован ных материалов по ситуации с водоснаб жением; освещение общего контекста проблемы; рамки анализа проблемы на основе международных стандартов и обя зательств, признанных Кыргызской Респу бликой в области социальных, экономи ческих и культурных прав, рекомендаций договорных органов ООН и Совета ООН[5] по правам человека и возможностей полу чения международной консультативной помощи для решения существующих про блем.

Второй раздел представляет анализ дан ных, полученных как от государственных органов, так и в ходе полевого исследо вания. Также во вторую часть специаль ного доклада вошел анализ законодатель ства Кыргызской Республики на предмет эффективности установленных норм и существующих пробелов законода тельства относительно указанного права.

В заключении представлен ряд рекомен даций, позволяющих определить приори теты для разработки стратегий по реше нию проблем водоснабжения и санитарии, а также устранить пробелы в законода тельстве Кыргызстана, касающегося обес печения гарантий права на чистую питье вую воду и смежных с ним прав.

## 1.2. ОБЗОР ОПУБЛИКОВАННЫХ МАТЕРИАЛОВ

Институт Омбудсмена изучил существую щие материалы до начала исследования с целью исключения существенного дубли рования уже представленной в публичном пространстве информации, а также для того, чтобы обозначить те проблемы, кото рые не вошли в настоящий специальный доклад, но могут иметь значение для раз работки стратегий по улучшению ситуа ции с водоснабжением в КР.

В целом, уже имеющиеся материалы можно условно к лассифицировать сле дующим образом:

5 Договорные органы ООН – Комитеты ООН, созданные на основе международных договоров по правам человека, включая Международный пакт о гражданских и политических правах, Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, Конвенцию о защите прав трудящихся-мигрантов и всех членов их семей, Конвенцию о правах ребенка и иные.



- *Публикации СМИ о проблемах с водос набжением, предпринимаемых мерах, работе НПО в этой области;*
- *Стратегические планы и программы, разработанные неправительствен ными организациями для развития систем водоснабжения и создания групп самопомощи среди жителей;*
- *Публикации и материалы монито рингов и исследований НПО и научных институтов по отдельным аспектам прав граждан на безопасную питьевую воду;*
- *Альтернативные доклады в договор ные органы ООН, которые, наряду с иными проблемами, затрагивают вопросы, актуальные для населения.*

## 1.3. МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

- *Проведение соответствующего опроса среди населения страны в ходе целевых поездок сотрудников Инсти тута Омбудсмена;*
- *Сбор и анализ данных, полученных в процессе консультаций с жителями г. Бишкек и регионов республики, и спе циалистами НПО, работающими в сфере водоснабжения;*
- *Сбор и анализ данных по наблюдениям, проведенным в ходе поездок сотруд ников Института Омбудсмена по рес публике.*

Кроме того, был проведен сбор и анализ вторичных данных – ранее опубликован ных исследовательских отчетов НПО, ведомственных отчетов и аналитических материалов, и ответов государственных органов на запросы Акыйкатчы (Омбудс мена) Кыргызской Республики относи тельно мер, предпринимаемых для реше ния проблем водоснабжения и санитарии.

Рамки анализа, определенные для данного исследования, установлены на основе международных стандартов в области экономических, социальных и культурных прав, и ориентированы на составляющие элементы права каждого на достаточный жизненный уровень, реализация которого невозможна без обеспечения базовых условий и услуг. Нормы национального законодательства были проанализиро ваны на предмет эффективной защиты

6 ст.22 Всеобщей Декларации Прав Человека

ука
занного права.

## 1.4. МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

В Международном пакте об экономичес ких, социальных и культурных правах не говориться напрямую о праве на воду. Право на воду является частью права на достаточный жизненный уровень, а также права на достаточное питание, и нераз рывно связано с правом на здоровье. В ноябре 2002 года Комитет ООН по эко номическим, социальным и культурным правам отметил, что «право человека на воду является обязательным условием для жизни в условиях соблюдения челове ческого достоинства. Это право является непременным условием для осуществле ния других прав человека».

Кыргызстан, как участник Международ ного пакта об экономических, социальных и культурных прав, признает право каж дого на достаточный жизненный уровень



для него и его семьи, включающий доста точное питание, одежду и жилище, и на непрерывное улучшение условий жизни, а также обязано принимать надлежащие меры к обеспечению осуществления этого права (п. 1 ст. 11).

Слово «включающий» свидетельствует о том что, данный перечень прав не явля ется исчерпывающим. Право на воду однозначно попадает в категорию гаран тий, необходимых для обеспечения доста точного жизненного уровня, в частности, в связи с тем, что оно является одним из наиболее базовых условий выживания. Безопасные ресурсы питьевой воды и санитарные услуги необходимы для жиз необеспечения и поддержания здоровья; они имеют основополагающее значение для достоинства всех людей.

Для поиска путей выхода из этого кризиса международное сообщество все больше осознает, что доступ к безопасной питье вой воде и санитарным услугам должен рассматриваться в контексте прав чело века. О таком доступе прямо говорится, в частности, в Конвенции о правах ребенка, Конвенции о ликвидации всех форм диск риминации против женщин и в Конвенции о правах инвалидов.

## 1.5. СИТУАЦИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ С ДОСТУПОМ К ПИТЬЕВОЙ ВОДЕ

7 Постановление ПКР №548 от 24.09.17.

Следует отметить, что за последние десять лет международные доноры на реабилитацию системы водоснабжения в Кыргызс-тане уже вложили немалые средства. Проект «Таза суу» заработал в 2001 году. На реализацию проекта Ази

атский банк развития и Всемирный банк первым этапом выделили 69,5 миллионов долларов. На втором этапе в 2009-2014 годы было выделено 21,5 миллионов дол

ларов. В итоге по проекту «Таза суу» 545 сел были обес-печены водой[8]. В 2001-2014 годы доноры выделяли миллионы на реа лизацию проекта, но в более чем половине сел, где были реализованы проекты, чистая питьевая вода по-прежнему отсутствует[9]. Стало известно, что в ходе проведения тендеров и строительства водопровод

ной системы использовались коррупци онные схемы. В этой связи АБР прекратил финансирование проекта и не выделил 30 миллионов долларов. Но проблемы по-прежнему остаются нерешенными.

По предоставленной Генеральной проку ратурой КР информации, с момента реали зации проекта «Таза-Суу» органами про куратуры был проведен ряд проверок, по результатам которых вынесено 3 протеста, внесено 21 представление, 10 предписа ний об устранении нарушений норматив ного правового акта, 10 предостереже ний о недопустимости нарушений закона.

8 Выступление вице-премьер министра Д.Кенекеева на Правительственном часе в ЖККР 24.01.18. 9 СМ. https://rus.azattyk.org/a/28050430.html



Кроме того, по факту нецелевого исполь зования денежных средств, возбуждено 26 уголовных дел, из них 19 по окончании следствия направлено в суд, по которым судами вынесены соответствующие судеб ные акты.

Также в ходе следствия, в силу установ ленных уголовным законодательством обстоятельств, прекращено 4 уголовных дела (из них 2 – по нереабилитирующим, 2 – по реабилитирующим основаниям), приостановлено – 2 (из них 1 – судом, 1 – следствием) и в настоящее время рассле дуется одно уголовное дело. Сумма ущерба по уголовным делам, возмещен ного в доход государства, составила – 6 372 251 сомов[10].

Помимо этого, согласно информации Счетной палаты КР[11], большие суммы бюд жетных средств были использованы неэф фективно, в связи с чем построенные или реконструированные системы водоснаб жения выходят из строя, что служит причи ной для увеличения со стороны водополь зователей количества жалоб и нареканий, адресованных в различные инстанции.

Так, по подпроекту Белькайрагач Ошской области, где сумма для освоения состав ляла более 13,1 млн. сомов и из средств АБР были выплачены 11,5 млн. сомов, было принято решение о приостановле нии строительства водовода. Причиной явилось то, что для полного завершения водовода необходимо было произвести укладку труб за счет 15% трудового учас тия населения на 2,2 млн. сомов, которые СООППВ (Сельское общественное объе динение потребителей питьевой воды)

не имело возможности обеспечить.

Кроме того часть трассы водовода про легала в очень сложных геологических и рельефных условиях, где в осенне-зим ний период вообще отсутствует доступ к обслуживанию.

10 Ответ Генеральной прокуратуры Исх. №11/1-3 от 15.11.17. 11 Ответ Счетной Палаты КР Исх. №01-15/1477 от 09.11.17.

Таким образом, даже при полном завер шении строительства данного водовода будут возникать проблемы, связанные с его неполноценной эксплуатацией.

Помимо этого, при выборе головного водо забора не были учтены сезонные колеба ния уровня воды в реке и изменения русла реки. В связи с чем, необходимо было бы перенести водозаборные сооружения на более высокую отметку (2-3 км выше), на что потребовались бы дополнительные средства в размере 2-3 млн. сомов. Поэ тому было принято решение о нецелесо образности дальнейшего строительства водовода и замены источника водоснаб жения на скважинный вариант внутри с. Бель-Кайрагач.

Без детальных и тщательных изучений и обследований принимались решения по строительству отдельных подпроектов, результаты которых привели, в конечном итоге, к неэффективному использованию кредитных средств, сумма которых соста вила 11,5 млн. сомов[12].

Также из информации, предоставленной со стороны Счетной палаты КР, можно сде лать вывод, что имелись факты, когда про ектные решения принимались без соот ветствующих технических изысканий и обоснований, что также приводило к нега тивным последствиям.

Масштабный проект «Таза суу» («Чистая вода») призван был обеспечить питьевой водой сотни сел по всему Кыргызстану на кредиты и гранты иностранных доноров. Но в 2013 году его работа была приоста новлена, одна из основных организаций доноров – Азиатский банк развития (АБР) заморозил финансовую помощь.

«Основной причиной приостановле ния финансирования явилось заключе ние Офиса добросовестности и борьбы с коррупцией АБР о серьезных нарушениях

12 Информация предоставленная со стороны Счетной палаты КР 09.11.17г. за №01-15/1477.



в процессе закупок, проблемах несоот ветствия качества строительных работ и оборудования требуемым критериям, а также финансового управления проекта», – сообщалось прессе в Азиатском банке развития.

Следует отметить, что намеченные Проек том цели в полной мере не были достиг нуты. В 2005 году АБР принял решение сократить масштабы проекта, что суще ственным образом повлияло на содер жание проекта. Так в результате данного сокращения из сферы деятельности были исключены следующие подкомпоненты:

- городское водоснабжение;
- реабилитация городской системы канализации и санитарии;
- защита сельских систем водоснабжения и паводков;
- местные дороги и санитарные сооружения;

В результате, в Проекте остались лишь подкомпоненты по сельскому водоснаб жению и санитарии. В последующем, строительство объектов санитарии из-за недостаточности финансовых ресурсов было профинансировано за счет средств сообществ[13].

Одним из условий предоставления меж дународных займов было обязательное 5% софинансирование самими жителями.

Необходимо отметить, что из-за корруп ции в ходе реализации проектов и по дру гим причинам многие села, собравшие эти деньги, не попали в программу реабилита ции сельских систем водоснабжения.

Из интервью сотруднику Института Омбудсмена жителя с. Беш-Кунгей, Чуйс кой области М.М.: «Нами неоднократно собирались разные суммы на реабили тацию водоотведения в нашем селе. Но деньги утрачены, а люди по сегодняшний день живут без воды. Никто толком не может сказать, где эти деньги, на чьих сче тах, и кто понесет за это ответственность».

В законах Кыргызской Республики «О питьевой воде», принятом еще в феврале 1999 года, и «О местном самоуправлении и местной государственной администра ции», принятом в декабре 2001 года, гово рится, что обеспечение населения питье вой водой возложено на местные органы власти. А на уровне республики, в настоя щее время, Департамент развития питье вого водоснабжения и водоотведения при Государственном агентстве архитектуры, строительства и жилищно-коммунального хозяйства при Правительстве Кыргызской Республики (далее – Департамент) осу ществляет свою деятельность в области развития централизованного питьевого водоснабжения и водоотведения населен ных пунктов.

13 Информация предоставленная со стороны Счетной палаты КР 09.11.17г. за №01-15/1477.
14 Информация предоставленная со стороны Счетной палаты КР 09.11.17г. за №01-15/1477.



# §2.ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА ДОСТУП К ЧИСТОЙ ПИТЬЕВОЙ ВОДЕ И

# САНИТАРИИ

Конституция Кыргызской Республики закрепляет право на благоприятную для жизни и здоровья экологическую среду (ст.48 ч.1).

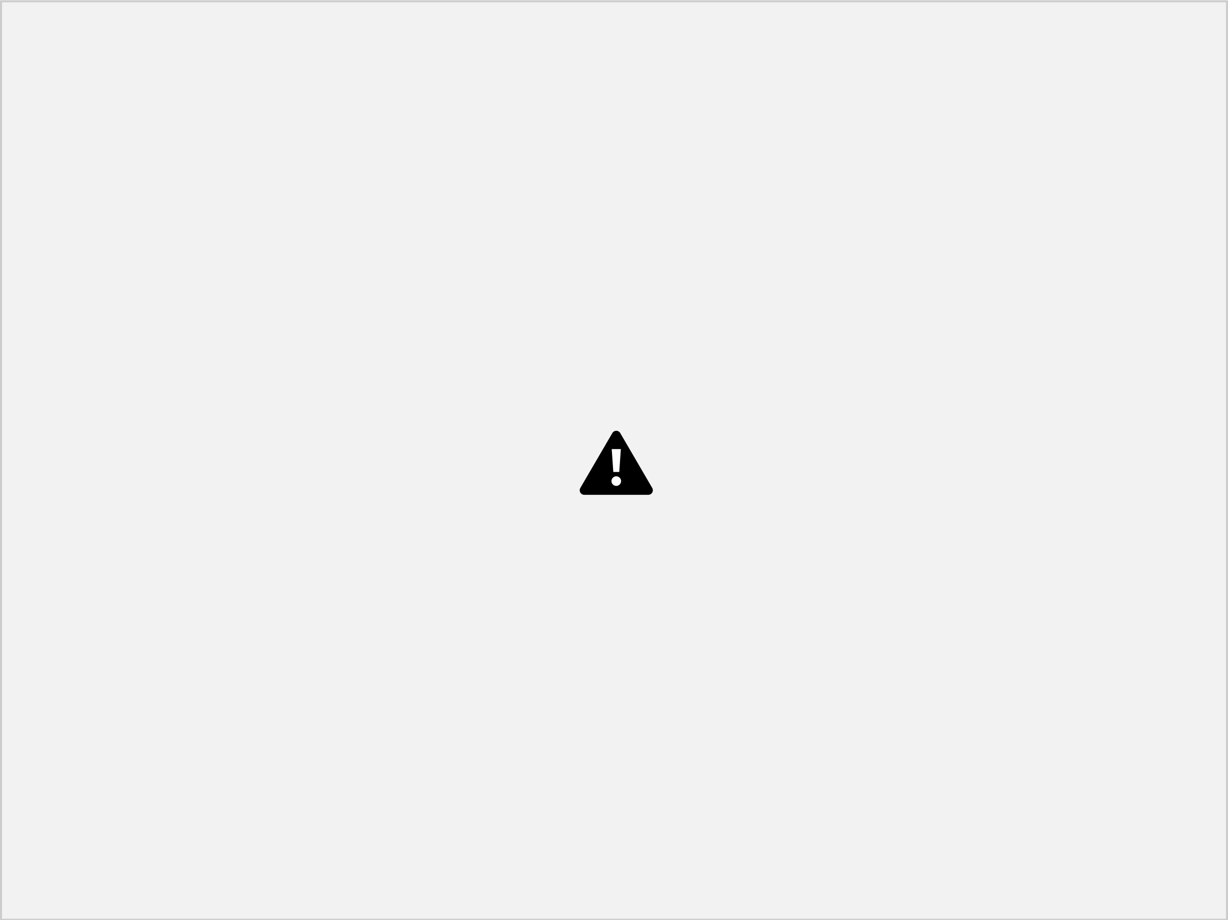

ПРАВО ГРАЖДАН НА ЧИСТУЮ ПИТЬЕВУЮ ВОДУ И САНИТАРИЮ

## Основными принципами питьевого водоснабжения[15] являются:

- *государственные гарантии первооче редного обеспечения питьевой водой граждан в целях удовлетворения их жизненных потребностей и охраны здоровья;*

- *государственный контроль и регули рование вопросов питьевого водоснаб жения, подотчетность организаций, ответственных за питьевое водос набжение, органам исполнительной власти и местного самоуправления, а также органам государственного надзора и контроля, органам по делам гражданской обороны и чрезвычайным ситуациям в пределах их компетенции;*

- *обеспечение безопасности, надежно сти и управляемости систем питье вого водоснабжения с учетом их тех нологических особенностей и выбора источника водоснабжения на основе единых стандартов и нормативов, действующих на*

*территории КР;*

- *приоритетное использование для питьевого водоснабжения подземных источников;*

- *учет и платность питьевого водо снабжения;*

- *государственная поддержка произ водства и поставок оборудования, материалов для питьевого водоснаб жения, а также химических веществ для очистки и обеззараживания воды;*

- *отнесение систем питьевого водо снабжения к важным объектам жизне обеспечения.*

Большое значение имеет удовлетворение потребностей населения в питьевой воде в местах его проживания через централизо ванные или нецентрализованные системы питьевого водоснабжения.

15 Ст.3 Закона КР «О питьевой воде»№33 от 25.03.99

Из-за повышенного загрязнения водо источников традиционно применяемые технологии обработки воды в большин стве случаев недостаточно эффективны. На эффективность водоподготовки отри цательно влияет дефицит реагентов и низкий уровень оснащенности водопро водных станций, автоматикой и прибо рами контроля. Положение усугубляется тем, что внутренние поверхности трубо проводов поражены коррозией, покрыты ржавчиной, следовательно, при транс портировке качество воды дополнительно ухудшается.

Государственный контроль и надзор в области питьевого водоснабжения про водится органами и учреждениями госу дарственной и санитарно-эпидемиоло гической службы во взаимодействии с органами управления использования и охраны водного фонда. Учет количества потребляемой воды из централизованных систем питьевого водоснабжения осу ществляется органами жилищно-комму нального хозяйства.

Развитие питьевого водоснабжения явля ется неотъемлемой частью плана социа льно-экономического развития терри торий. Проектирование, строительство и реконструкция централизованных и нецентрализованных систем питьевого водоснабжения осуществляется с рас четными показателями генеральных пла нов развития территорий, строительными нормами и правилами, государственными стандартами, санитарными правилами и нормами. При этом в обязательном порядке учитываются требования обеспе чения надежности указанных систем при воздействии на них дестабилизирующих факторов природного (оползни, подтопле ния, истощение водоносного горизонта и др.) и техногенного происхождения.

В сельской местности около 40% населе ния не обеспечено чистой питьевой водой на должном уровне. Особенно проблем ным остается состояние объектов центра лизованного водоотведения.



Из-за деградации существующей инфраст руктуры в отдаленных городах и районных центрах доступ к системам водоотведения ежегодно сокращается на 1,5-2%[16].

Как уже говорилось выше, в большинстве селений водопроводные сети были построены в советское время, но сейчас они уже пришли практически в полную негодность.

В настоящее время 40% населения страны не имеет достаточного доступа к чистой питьевой воде, то есть используют воду для питья из арыков, рек, каналов, род ников, а также пользуются привозной водой[17]. В государственном бюджете не хватает собственных средств, которые можно было бы направить на

развитие водной инфраструктуры.

В сфере обеспечения населения безопас ной питьевой водой остается множество нерешенных проблем:

- *Водопроводная система страны, в целом, технически и морально уста рела, качество питьевой воды не соответствует стандартам;*

- *Только 21% населения Кыргызстана обеспечено центральной системой канализации. В отдельных городах действующие системы водоотведе ния требуют капитального ремонта или обновления. В селах только в 3% зданий есть системы водоотведения. Это школы и медицинские центры[18];*

- *Для обеспечения водой используются 1394 источников водоснабжения, из которых 159 (11%) являются поверх ностными источниками. По республике 1133 водопроводов. Из них 348 (30,7%) не соответствуют санитарно-гигие ническим нормам, из которых на 153 (45%) водопроводах не соблюдается зона санитарной охраны, на 188 (53%)*

*не функционируют или отсутст вуют обеззараживающие установки и на 28 (8%) отсутствует необходимый комплекс очистных сооружений.*

- *Техническое состояние водораспре делительных сетей из года в год оста ется неудовлетворительным. Дан ная ситуация является причиной как микробного, так и химического загряз нения водопроводной воды.*

- *В последние годы число людей, заня тых в сфере водоснабжения и очист ных сооружений сильно сократилось. Это объясняется отсутствием инте реса со стороны новых выпускников к работе в этом секторе экономики, отсутствием средств для найма и удержания квалифицированного пер сонала, особенно – в государственном секторе, а также старением рабочей силы. В дополнение к этому, сектор водоснабжения сталкивается с труд ностями в привлечении квалифициро ванных кадров, готовых жить и рабо тать в сельской местности, а также низкой престижностью работы в канализационном хозяйстве в целом.*

## 2.1. ДОСТУП К ЧИСТОЙ ПИТЬЕВОЙ ВОДЕ ПО ОБЛАСТЯМ

### – В Нарынской области

135 сел. Из них жители 22 сел не обеспе чены чистой питьевой водой. Кроме этого еще в 22 селах требуется проведение ремонтных работ[19].

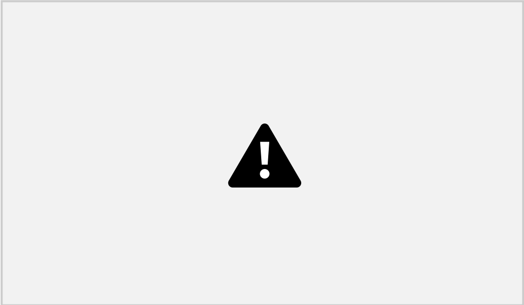

16 Стратегия развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов КР до 2026 года 17 Согласно результатам исследований, проведенных Агентством развития и инвестирования сообществ Кыргызской Республики (далее – АРИС)
18 Стратегия развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов КР до 2026 года. 19 Данные полномочного представителя Правительства КР в Нарынской области исх.№03-05/722 от 19.04.2017



Сотрудники Института Омбудсмена посетили 3 села Нарынской области – Алыш (94 семейства), Кенеш (125 семейств), Доболу 514 семей. В указанных селах в 2005 году старые советские трубы были заменены благодаря реализации проекта «Таза-Суу». Однако трубы оказались не качественными и с малым диаметром. Более того, при дальнейшей эксплуатации выяснилось, что в некоторых местах трубы поставили старые и просто

освежили их краской. Об этом сообщили сами местные жители и начальник местного водоканала Жалый Абдыканов.

Бакай-Атинский район – 5 сел, Кара-Бууринский район – 8 сел, Манасс
кий район – 8 сел[20].

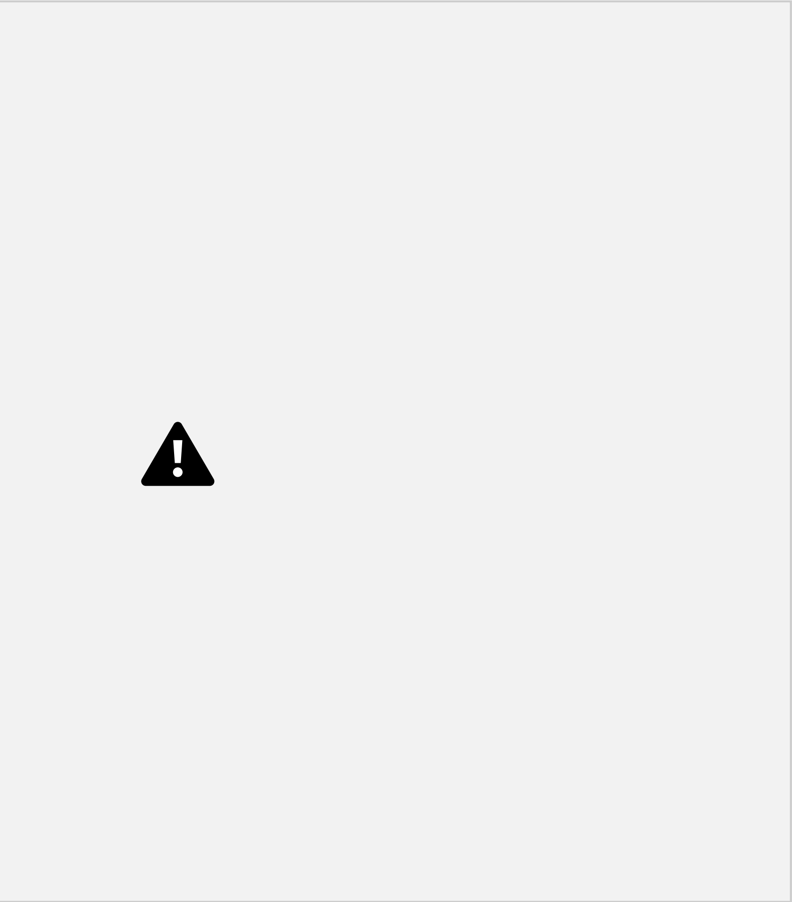

*Питьевая вода с Кызыл - Суу Джети - Огузского района Иссык-Кульской области*

## – В Таласской области

91 село и 1 город. В чистой питьевой воде нуждаются 36 сел. Из них: Таласский район – 15 сел,

20 Данные полномочного представителя Правительства КР в Таласской области исх.№08-17-15/705 от 12.04.2017



не соответствует требованиям[21].

## – В Иссык-Кульской области

176 сел. Из них жители 17 сел не обеспе чены чистой питьевой водой. Кроме этого, в 84 селах питьевая вода

В селе Булан-Соготу проблема воды оста ется открытой. Жители села потребляет воду через водорезервуар пансионата «Аврора», однако в летний период подача воды сокращается из-за увеличения потребления воды со стороны пансионата «Аврора», что существенно усложняет условия жизни населения. Также в селе

21 Данные полномочного представителя Правительства КР в Ис сык-Кульской области исх.№3/7-858 от 10.04.2017

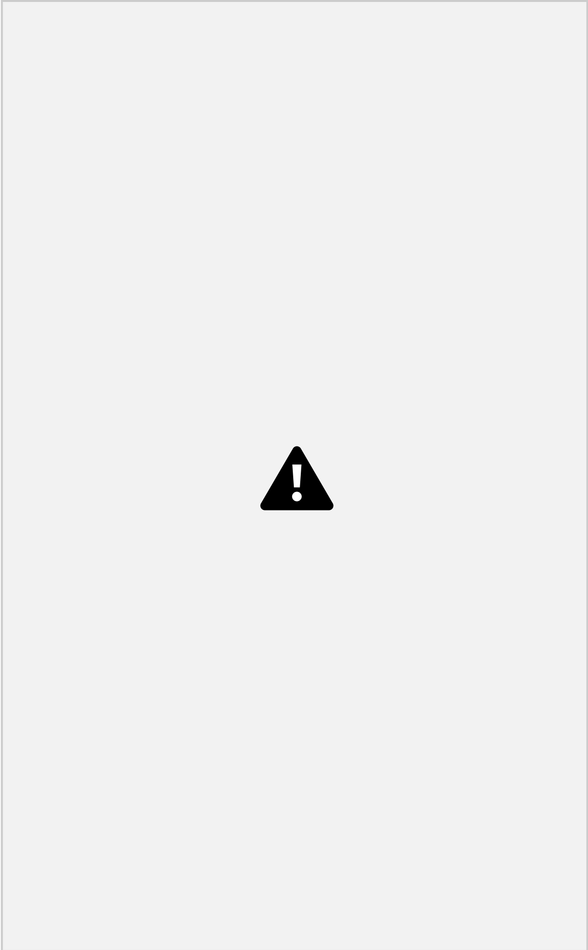

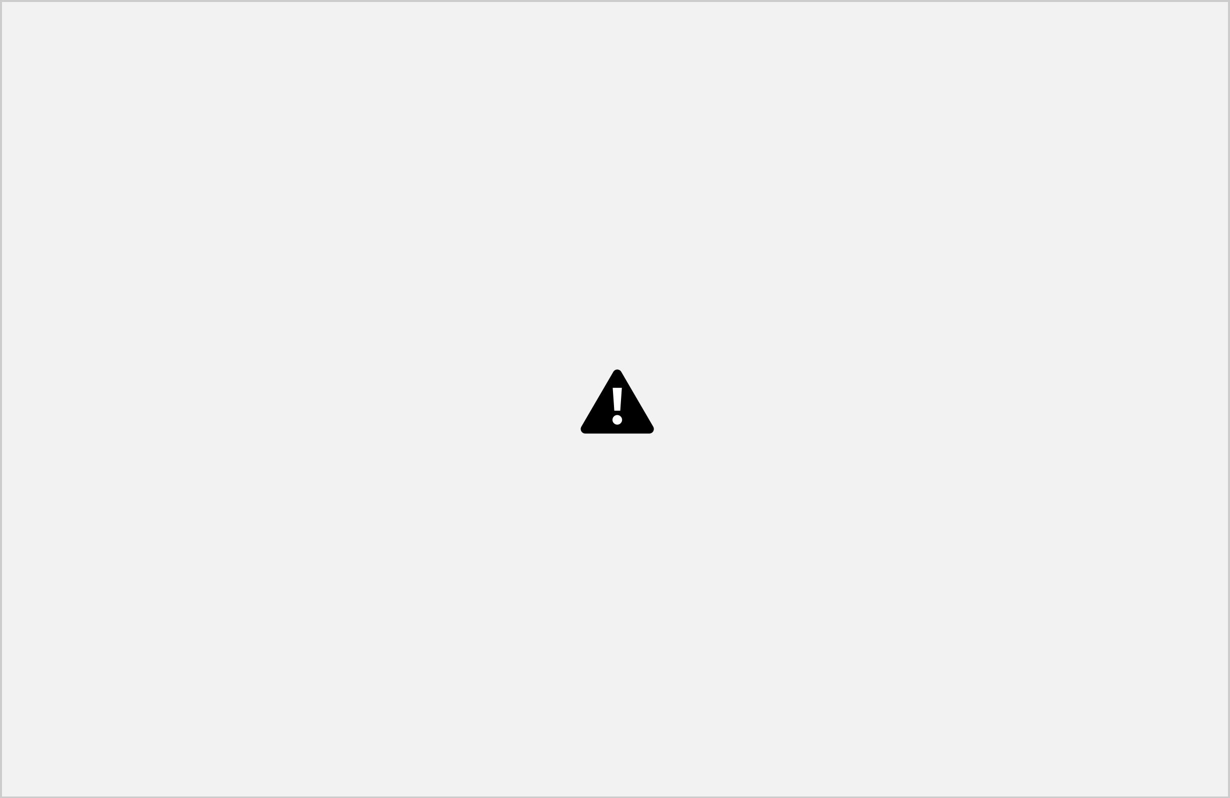

ПРАВО ГРАЖДАН НА ЧИСТУЮ ПИТЬЕВУЮ ВОДУ И САНИТАРИЮ

Семеновка Иссык-Кульского района име ется проблема в доступе к воде. По словам жителей села, каждый день в 18.00 отклю чают воду и включают только в 8-9 утра. В связи с чем, они вынуждены набирать воду в специальные баки.

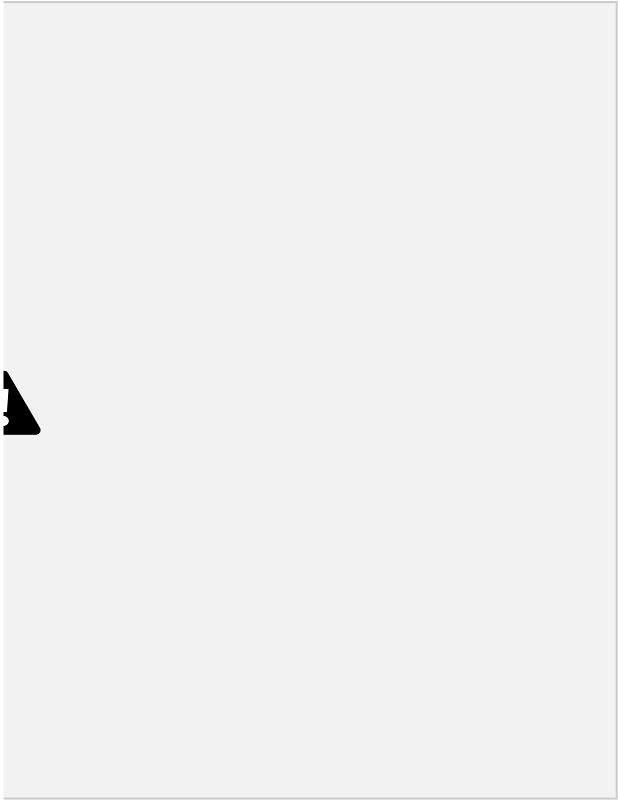

Проблема воды также имеется в селе Кызыл-Суу Джети-Огузского района. Вода из колодцев и из крана течёт мутная, непригодная для питья, особенно после осадков. Жителям приходиться самостоя
тельно ее очищать.

Проблема также состоит в том, что напор воды очень слабый, и в летний период она периодически отсутствует. Жители

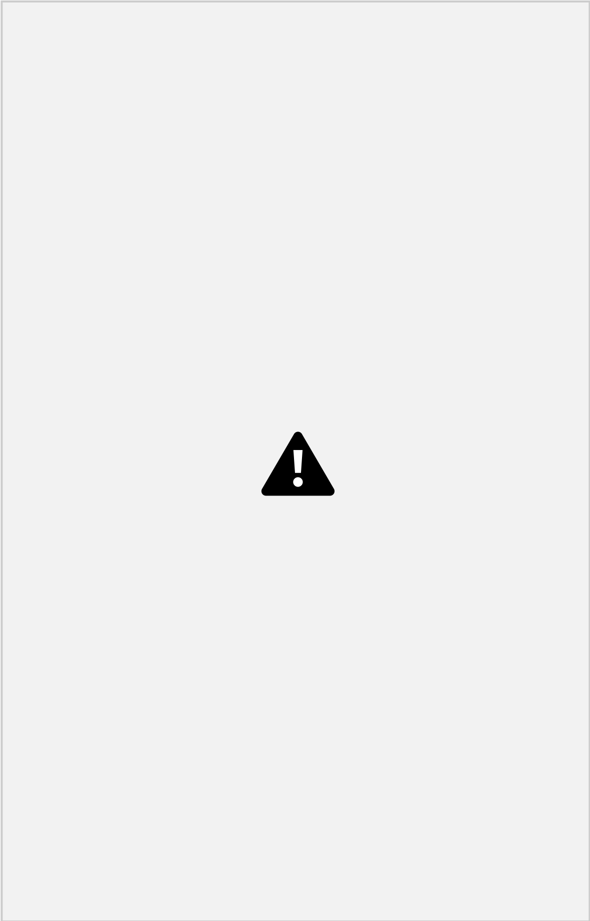



вынуждены набирать воду в бочки для хранения. Они также жалуются на местное управление в том, что не предпринимается никаких мер для решения данной проблемы.

### – В Баткенской области

191 село, из которых 85 (45%) не имеют доступа к чистой питьевой воде[22]. Из них: Баткенский район – 19, Кадамжайский район – 56, Лейлекский район – 9, город Кызыл-Кыя.

Кроме этого, в результате природных катаклизмов (сход селевых потоков) еще в 16 селах требуется проведение капи тального ремонта.

В ходе личной поездки Омбудсмена Оторбаева К.Т. жителями Баткенской области были озвучены ряд проблем, связанных с водоснабжением.

К примеру, в Баткене весной и летом, по несколько дней подача питьевой воды неоднократно прекращается, так как селевые потоки постоянно загрязняют городское водохранилище, и жители, вплоть до государственных учреждений, набирают воду в различные ёмкости, которые не отвечают нормам санитарии.

22 Данные полномочного представителя Правительства КР в Баткенской области исх.№13-03/759 от 4.04.2017.

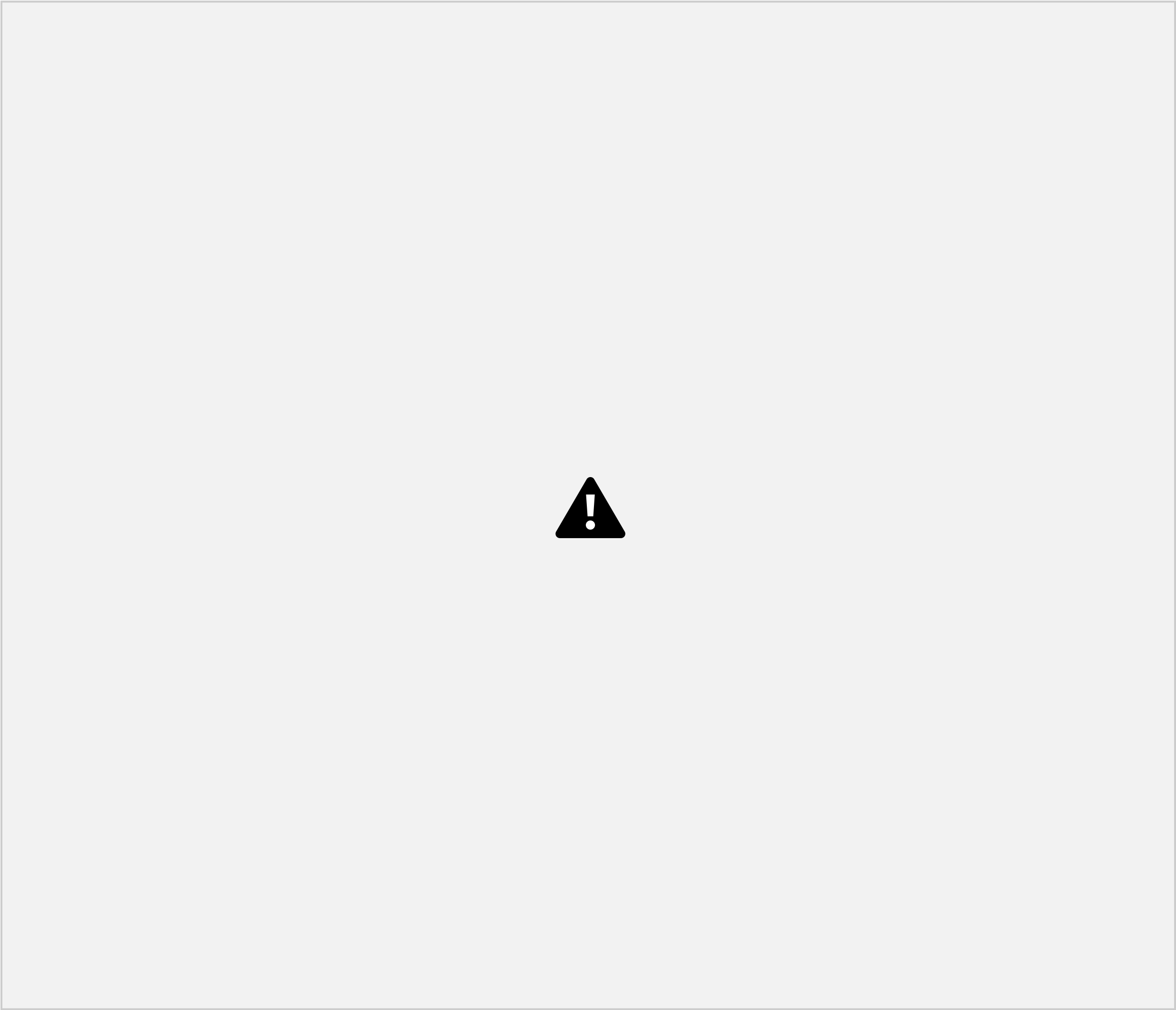

Более того, воду отключают даже во время дождя, так как не работают очистительные сооружения и в краны поступает грязная вода, а посуду приходится мыть в арычной воде. Все это является причиной разви
тия и распространения в области многих инфекционных и кишечных заболеваний, что несет серьезную угрозу жизни людей данного региона и генофонда нации в целом.

В ходе беседы с жителями было установ лено, что воду подают на три-четыре часа в сутки, которую каждый житель хранит
в специальных бочках. Населению прихо дится ходить далеко за источником воды.

Также в Торт-Гул нет государственного водозабора, водоснабжение обеспечивает частное лицо, вследствие чего «поли тика» подачи питьевой воды и тарифы на неё государством никак не регулируются.

**– В Джалал-Абадской области**

– в Тогуз-Тороуском районе – 17%, в Аксыйском – 30,8%, в Ала-Букинском – 36,5%, г. Майли-Суу – 63%, в Джалал Абадской области центральные системы водоснабжения и канализации нахо дятся в запущенном состоянии или про сто отсутствуют, вследствие чего от 70% до 86% случаев заболевания брюшным тифом зарегистрировано в городе Май луу-Суу и Ноокенском районе.

## – В Ошской области

250 населенных пунктов. Из них 227, с населением 464 тыс. человек не имеют доступа к чистой питьевой воде[23].

В Араванском районе обеспечены чистой водой 85% населения, однако с. Керки-Дон с населением 800 чел., не имеет доступа к чистой питьевой воде.

В Кара-Суйском районе обеспечено чистой питьевой водой 88,4% населения, острая проблема присутствует в с. Социа лизм, несмотря на то, что в 2015 году там были установлены новые системы водо снабжения, питьевая вода отсутствует из за того, что в трубах имеются дыры и вся вода просачивается сквозь них.

В Узгенском районе обеспечены чистой водой 80% населения, в с. Бостон для обес печения чистой питьевой водой была про бурена скважина, однако из-за неуплаты населением налогов за воду, вода была отключена, вследствие чего люди ходят за водой за три километра от села, при этом вода не соответствует санитарно-эпиде миологическим нормам, что способствует развитию инфекционных заболеваний.

В Кара-Кулжинском районе из 49 сел чистой питьевой водой обеспечены 30 сел, в Чон-Алайском районе 23,5% сел обеспе чены чистой водой.

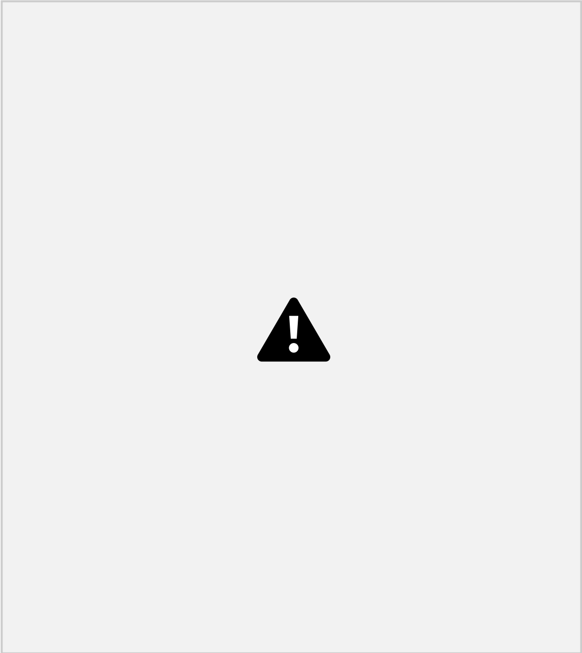

Остро проблема стоит в районе Кир пичном и в мкр-н. Южный г. Ош Ошской области, в данных районах подача воды почасовая либо суточная (один день есть, два-три дня нет).

## – В Чуйской области

обеспеченность чистой питьевой водой составляет 21%. Из 333 сел в чистой питье вой воде остро нуждаются жители 51 села.

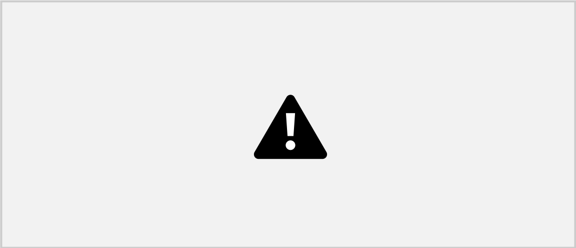

Таким образом, приведенная выше информация свидетельствует о том, что на некоторых территориях Кыргызской Республики сложилась неблагоприятная обстановка в части снабжения населения питьевой водой.

Водоснабжение для каждого человека должно быть достаточным и непрерыв ным. По данным исследования, проведен-

23 Данные полномочного представителя Правительства КР в Ошской области исх.№03/390 от 13.04.2017.

ного Агентством развития и инвестирова ния сообществ в Кыргызской Республике, 27% сельского населения получает воду круглосуточно, 37% имеет доступ к чистой питьевой воде 12 или более часов сутки, а 36% – менее 12 часов в сутки, в некоторых случаях, не каждый день.

Набор воды в удаленных точках водосбора также связан с серьезными последствиями для здоровья, особенно для женщин и детей. Переноска воды является тяжелой физической нагрузкой для них и отнимает много времени.

Существует проблема неудовлетвори тельного водоснабжения жилмассивов, расположенных вокруг г. Бишкек, кото рая усугубляется еще и отсутствием ирригационных сетей. После проведения различных встреч с жителями жилмас сивов и новостроек г. Бишкек, сотрудники Аппарата Акыйкатчы (Омбудсмена) КР пришли к выводу, что вопрос обеспечения безопасной питьевой водой решается соответствующими государственными органами власти и органами МСУ не на должном уровне.

Согласно данным мэрии г. Бишкек, из-за низкого напора в системе отсутствует питьевая вода. Местным жителям органи зован подвоз воды.

Одной из причин отсутствия напора воды является полив населением своих приуса дебных участков именно питьевой водой.

На отсутствие питьевой воды влияют част ные и коммерческие объекты, с большим расходом воды: автомойки, бани, частные детские сады, кафе и др.

Рабочими группами, созданными в мэрии г. Бишкек, отключены 26 вышеназванных объектов, проводятся подворовые обходы

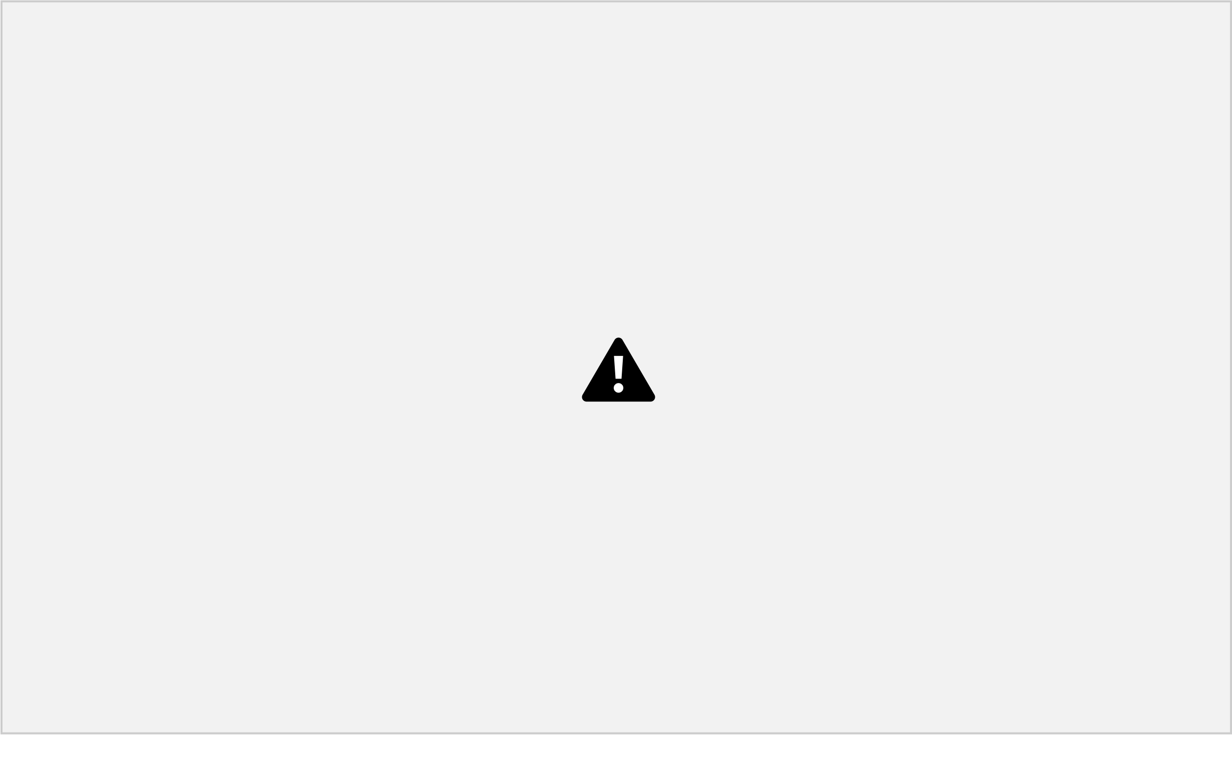

с предупреждением населения о запрете полива приусадебных участков[24].

Не полностью решены и проблемы обес печения безопасной питьевой водой школьников. По данным Министерства здравоохранения КР, в 63 школах респуб лики нарушены санитарные правила и учебный процесс, занятия организованы в три смены. Остается нерешенным вопрос создания условий для соблюдения правил личной гигиены школьников, в 12 школах г. Бишкек дети вынуждены пользоваться уличным туалетом. А также многим детям приходится приносить воду в школу или покупать ее на месте.

Есть проблемы с обеспечением безопас ной питьевой водой в отдельных школах Ошской и Баткенской областей. Вследст вие этого, в некоторых сельских населен ных пунктах зафиксировано от 61% до 79% случаев заболевания детей энтеробиозом, аскаридозом, лямблиозом и гименолепи дозом, передаваемых через питьевую воду (согласно данным Департамента профи лактики здоровья и экспертизы).

Отметим, что в «Стратегии развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года» (далее – Стратегия) также затронута тема санитарии. В частности, сказано, что ежегодно борьба с заболеваниями, передаваемыми через питьевую воду, обходится стране в сумму, превышающую 4,8 миллиарда сомов, при этом каждый год регистрируется около 30 тыс. острых кишечных инфекций, а на долю болезней, относящихся к паразитарным, приходится 24% всех случаев[25].

Данная Стратегия разработана в рамках поддержки Всемирного банка, в целях реализации целей развития тысячеле тия, исполнения Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Респуб лики на период 2013-2017 годы, утверж денной Указом Президента Кыргызской Республики «О Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Респуб лики на период 2013-2017 годы» от 21 января 2013 года №11, а также Программы по переходу Кыргызской Республики к устойчивому развитию на 2013-2017 годы[26].

Стратегия определяет основные направ ления и мероприятия по развитию систем питьевого водоснабжения и водоотведе ния, а также меры, необходимые для про ведения анализа и мониторинга. Также она направлена на улучшение качества предоставляемых услуг по водоснабже нию и водоотведению, решение главных проблем, определение перспективных направлений, задач и функций заинтере сованных министерств, административ ных ведомств и органов местного само управления.

В период до 2026 года, в соответствии с настоящей Стратегией, предусматрива ется выполнить работы по строительству и реабилитации систем водоснабжения в 425 селах республики на сумму 8 млрд. 882 млн. сомов, а также систем водоотве дения в 27 районных центрах на сумму 4 млрд. 048 млн. сомов[27].

Финансирование Стратегии, согласно плану мероприятий, осуществляется за счет средств республиканского бюджета, внешних инвестиций Азиатского банка

24 Ответ муниципальной администрации мэрии г.Бишкек по Ленинскому административному району исх.№АК03/11-977 от 26.07.17.
25 «Стратегия развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года » утверждена Постановлением Правительства Кыргызской Республики за №155 от 28.03.2016 26 Утверждена Постановлением Жогорку Кенеша Кыргызской Республики от 18 декабря 2013 года № 3694-V. 27 Стратегии

развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года, утвержденного Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 28 марта 2016 года № 155



развития, Всемирного банка, Европейс кого банка реконструкции и развития, Государственного секретариата по эконо мическим отношениям Швейцарской Кон федерации (SECO), Европейского инвес тиционного банка, Исламского банка развития, ПРООН, ЮНИСЕФ и иных источ ников, не противоречащих законода тельству Кыргызской Республики.

В свою очередь, это потребует финансо вых средств, увеличения мощностей для подготовки и предоставления готовых к финансированию проектов, повышения потенциала и статуса работников Депар тамента развития питьевого водоснабже ния и водоотведения при Государственном агентстве архитектуры, строительства и жилищно-коммунального хозяйства при Правительстве Кыргызской Республики.

## 2.2. САНИТАРИЯ

Для обеспечения водой используются 1394 источников водоснабжения, из кото рых 159 (11%) являются поверхностными источниками. По республике 1133 водоп роводов. Из них 348 (30,7%) не соответст вуют санитарно-гигиеническим нормам, из которых на 153 (45%) не соблюдается зона санитарной охраны, на 188 (53%) не функционируют или отсутствуют обез зараживающие установки и на 28 (8%) отсутствует необходимый комплекс очист ных сооружений.

Техническое состояние водораспреде лительных сетей из года в год остается неудовлетворительным. Данная ситуация является причиной как микробного, так и химического загрязнения водопроводной воды[28].

В г. Майлы-Суу за последние 10 лет заре гистрировано более 320, а в Ноокенском районе 400 случаев брюшного тифа. При чиной является то, что канализационная система города, построенная в период 1948-1957 гг., физически изношена, проис

ходят частые аварии и прорывы

наружной сети канализации. Развитие жилищного строительства в 1970-1980 годах привело к расширению городской канализации и строительству канализационно-строи тельных станций, расположенных вблизи р. Майлы-Суу, функционирование которых зависит от электроснабжения. В случае отключения электроэнергии, загрязнен ные стоки из них сбрасываются в реку Май луу-Суу. В 2002 году на средства города произведена прокладка водовода в п. Кок Таш протяженностью 300 п/м, что позво лило частично обеспечить водоснабжение ряда улиц поселка Кок-Таш г. Майлы-Суу.

Однако предпринимаемые меры по обес печению устойчивой работы коммуника ций города (примитивные септики и хло раторные установки) не дают желаемого
результата очистки и обеззараживания сточных вод, сбрасываемых в р. Майлуу Суу, где более 30% населения Ноокенс кого района для хозяйственно-питьевых нужд употребляют воду из данного откры того водоисточника.

28 Данные Департамента профилактики заболеваний и государственного санитарно-эпидемиологического надзора. Исх.№08/2- 2-641 от 03.04.17.

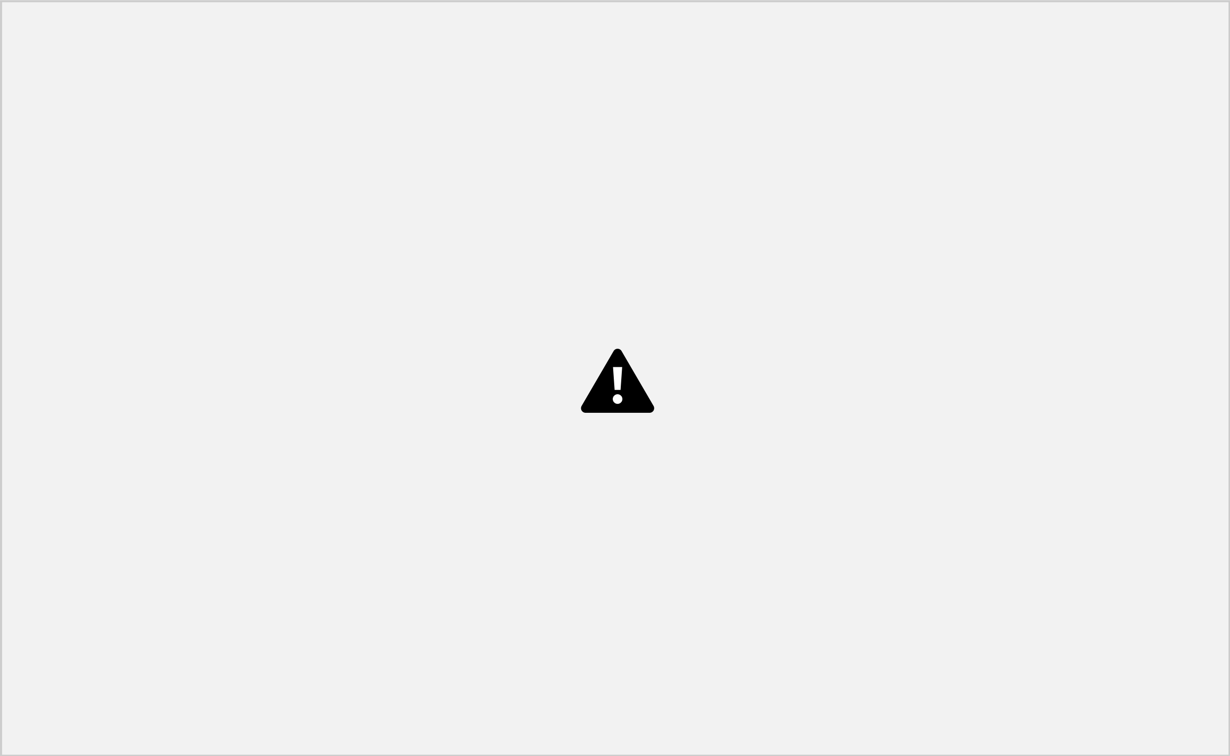



Согласно анализу данных, в структуре инфекционной патологии острые кишеч ные инфекции (ОКИ) составили 49%, в 2015 году 44%. Тем самым, по республике наблюдается рост заболеваемости вирус ным гепатитом А и ОКИ.

В 2016 году зарегистрировано 33 случая брюшного тифа в Жалал-Абадской области и 2 случая в Баткенской области, а так же 1 случай паратифа в г. Ош. Основ ными причинами роста заболеваемости является недостаточное обеспечения населения доброкачественной питьевой водой[29].

В связи с этим необходим контроль на каждом этапе водоснабжения, начиная с момента строительства, заканчивая эксплуатацией и техническим обслуживанием.

Отсутствие доступа к адекватным сани тарным системам приводит к заражению воды и возникновению связанных с этим заболеваний.

Примечательно, что в последние годы абсолютное большинство кредитов и грантов в Кыргызской Республике взято для строительства систем водоснабжения или проведения ремонтных работ уже существующих, но не для систем водоотведения. В результате этого многие социально значимые объекты в селах принимались без ввода канализационных сетей и санитарно-гигиенических узлов, что повлекло увеличение риска возникновения заболеваний. Все это негативно влияет на уровень жизни населения.

29 Стратегии развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года, утвержденного Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 28 марта 2016 года № 155

# §3. ТАРИФЫ

К примеру, в Ошской области зарегистрированы 142 СООППВ. Однако лишь половина из них фактически работает. Остальная часть из-за неорганизованности работ по тарифам за питьевую воду с трудом покрывают свои расходы на электроэнергию и оплату труда работникам[30].

Такая же ситуация и в остальных областях республики. Так, в Таласской области годовой план по сбору оплаты за пользование чистой питьевой водой составил 27,7% годовых. Такие показатели не позволяют СООППВ провести элементарные ремонтные работы водонасосов[31]. Кроме этого частая смена глав айыл окмоту и руководителей СООППВ не способствует улучшению ситуации.

Местное население, у которого придут в непригодность электрические насосы, будет вынуждены пить поверхностную воду более худшего качества, в сравнении с водой из подземных вод.

Проблема Кыргызстана не в недостатке питьевой воды, а в её управлении и рациональном использовании. Как показывает

практика, не достаточно просто пост роить систему водоснабжения и зарегист рировать СООППВ, необходимо ставить в центр всего человеческие ресурсы, то есть наращивание потенциала человеческого ресурса и институциональное развитие СООППВ и МСУ. Так как именно эти два института являются основными партнера- ми в обеспечении населения питьевой во- дой. Укрепление социального партнерства в сфере использования питьевой воды соз- даст возможность для непосредственного участия больших групп населения в воп росах управления через управленческие и представительские органы СООППВ.

Кроме того в обществе неоднократно под нимаются вопросы снижения налоговых ставок на право пользования недрами с целью извлечения из недр полезных иско паемых. Ставка роялти устанавливается от объема отбираемой воды в натуральном выражении, за исключением специализи рованных организаций водоснабжения[32].

Правительством КР инициируется воп рос снижения ставок бонусов, роялти, либо их отмена за отбор (извлечение из недр)подземных вод путем внесения из менений в Постановление Правительства КР от 30.12.20118 года. В настоящее врем СООППВ, водоканалы и другие субъекты являются плательщиками всех соответст вующих налогов, и в том числе роялти (5% от выручки полученной за реализацию воды). Учитывая нынешнюю ситуацию в сфере водоснабжения на данном этапе развития необходимо освободить от упла ты роялти организации питьевого водос набжения. По примеру положительного опыта России, Казахстана необходимо проработать вопрос об исключении из термина «полезные ископаемые» под земных вод. При исключении подземных вод из понятия «Полезные ископаемые», автоматически все поставщики питьевой воды будут освобождаться от таких видов налогов как бонус, роялти, неналогового платежа на развитие местной инфраструк туры. Вышеперечисленные меры могут спо собствовать развитию водоканалов, СООППВ, и сектору водоснабжения в це лом.

30 Данные полномочного представителя Правительства КР в Ошской области исх.№03/390 от 13.04.2017. 31 Данные полномочного представителя Правительства КР в Таласской области исх.№08-17-15 от 14.04.2017. 32 Налоговый Кодекс КР от 17.10.2008 №230 ст.310

# §4. ВЫВОДЫ

На сегодняшний день водоснабжение в Кыргызстане оставляет желать лучшего. По сос тоянию на 1 февраля 2016 года, на территории Кыргызской Республики числился 1891 на селенный пункт, из которых – 1805 села. В 267 селах система питьевого водоснабжения построена до 1960 года, в 595 селах – до 1990 года, в 390 селах система питьевого водо снабжения отсутствует[33].

После ликвидации колхозов и совхозов сельские системы питьевого водоснабжения в те чение более 10 лет находились в бесхозном положении, что в последующем привело к интенсивному ухудшению их технического состояния и полной остановке функциониро вания систем питьевого водоснабжения в большинстве сел республики.

Проблемы обеспечения доступа к чистой питьевой воде могут быть оптимально урегули рованы только при наличии развитого законодательства в этой сфере, которое удовлет воряет современным требованиям и учитывает национальные интересы общества.

Работы по улучшению доступа населения к чистой питьевой воде продолжаются, но, как показывает практика, по прежнему одной из наиболее острых проблем остается то, что использование систем водоотведения ведется не на должном уровне, что в будущем тре бует дополнительных затрат и обесценит все проделанное ранее.

Проблема чистой питьевой воды лежит на поверхности и видна невооруженным глазом. Государству и обществу следует обратить самое серьезное внимание на решение этой проблемы.

Для поиска путей выхода из этого кризиса международное сообщество все больше осоз нает, что доступ к безопасной питьевой воде и санитарным услугам должен рассматри ваться в контексте прав человека. Это видно из того, сколько инвестиций международные организации выделяют Кыргызстану.

Успех выполнения поставленных перед государством задач во многом зависит от под держки населения, основного потребителя воды. Необходимо понять что, питьевая вода и жизнь – это взаимосвязанные понятия. Только там, где есть вода, есть жизнь. Вода ничем не заменима, поэтому человечество в целом зависимо от этого природного ресурса.

33 Согласно информации предоставленной в программе развития питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пун ктов Кыргызской Республики на 2014-2024 годы утверждена Постановлением ПКР №548 от 24.09.17.



# §5. РЕКОМЕНДАЦИИ

## *Правительству Кыргызской Республики:*

*1. Усилить контроль за целевым расходованием средств, а также при приемке выполненных работ.*

*2. Принять меры по вовлечению гражданского сообщества в процесс контроля на местах за целевым расходованием финансовых средств, направляемых для решения вопросов водоснабжения населения безопасной питьевой водой.*

*3. Разработать план действий по реализации Стратегии развития систем питьевого водоснабжения и водоотведения населенных пунктов Кыргызской Республики до 2026 года, утвержденного Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 28 марта 2016 года №155, с четким распределением обязательств с временными рамками.*

*4. Внести изменение в Постановление Правительства КР от 30.12.2018 года по вопросу снижения ставок бонусов, роялти, либо их отмены за отбор (извлечение из недр) подземных вод .*

*5. Включить в образовательные программы уроки по рациональному использованию водных ресурсов.*

## *Органам местного самоуправления:*

*1. В пределах своей компетенции, усилить контроль, за функционированием систем питьевого водоснабжения, деятельностью предприятий, эксплуатирующих эти системы, качеством питьевой воды.*

*2. Усилить просветительскую работу, путем проведения информационных акций среди населения по рациональному использованию питьевой воды и своевременной оплаты за нее.*

# СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

КР Кыргызская Республика

ПКР Правительство Кыргызской Республики

ППКР Постановление Правительства Кыргызской Республики МИД

Министерство иностранных дел Кыргызской Республики МСУ Местное

самоуправление

АБР Азиатский банк развития

СООППВ Сельские общественные объединения потребителей питьевой воды

# РУКОВОДИТЕЛЬ ПО ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛЬНОГО ДОКЛАДА:

Оторбаев Кубат Табылдиевич-Акыйкатчы (Омбудсмен) Кыргызской Республики

## ЭКСПЕРТ:

Утешова Наталья

## ГРУППА ПО ПРОВЕДЕНИЮ МОНИТОРИНГА:

Токтосунова Наилья Жакшылыковна – заведующий отделом по защите социально экономических и культурных прав Аппарата Акыйкатчы (Омбудсмена) Кыргызской Республики

Султанов Айдар Кирович - ведущий специалист отдела по защите социально экономических и культурных прав Аппарата Акыйкатчы (Омбудсмена) Кыргызской Республики

ПРАВО ГРАЖДАН НА ЧИСТУЮ ПИТЬЕВУЮ ВОДУ И САНИТАРИЮ